

Гарантиране на правата на децата, заподозрени и обвиняеми в наказателното производство

Юни 2026 г.

Съставена от до 60 авторитетни съдии и адвокати от всички региони на света, Международната комисия на юристите (МКЮ) утвърждава и защитава правата на човека чрез върховенството на правото, използвайки своя специфичен правен опит за развитие и укрепване на националните и международните правораздавателни системи. Учредена през 1952 г. и осъществяваща дейност на петте континента, МКЮ си поставя за цел да осигури прогресивното развитие и ефективното прилагане на международното право в областта на правата на човека и на международното хуманитарно право; да гарантира упражняването на гражданските, културните, икономическите, политическите и социалните права; да защитава разделението на властите, както и да гарантира независимостта на съдебната власт и на адвокатската професия.

Гарантиране на правата на децата заподозрени и обвиняеми в наказателното производство

© Авторско право на Международната комисия на юристите

Публикувано през юни 2026 г.

Международната комисия на юристите (МКЮ) разрешава свободното възпроизвеждане на извадки от всяка нейна публикация, при условие, че бъде направено надлежно позоваване и че екземпляр от изданието, съдържащо извадката, бъде изпратен до седалището ѝ на следния адрес:

International Commission of Jurists Rue
des Buis 3 P.O. Box 1740
1211 Geneva 1
Швейцария
т: +41 22 979 38 00
www.icj.org

Изготвянето на настоящия Сборник се ползва в значителна степен от приноса на национални експерти и партньори по проекта, сред които **Forum for Human Rights (FORUM)** от Чехия и Словакия, **Българският хелзинкски комитет (БХК)**, **Helsinki Foundation for Human Rights (HFHR)** в Полша, **Défense des Enfants International (DEI Belgique)** в Белгия и **Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM)** в Нидерландия.

Изготвянето на сборника бе подпомогнато и от значителния принос на Шарлот Вийтор, стажантка в програмата на Международната комисия на юристите (МКЮ) за Европа и Централна Азия (ЕЦА), при подготовката на първоначалния проект. В работата по него участваха Каролина Бабицка, старши правен съветник в МКЮ ЕЦА; Виктория Конашава, правен изследовател в МКЮ ЕЦА; Темур Шакиров, директор на МКЮ ЕЦА. Ливьо Зили, заместник-директор на отдела по правни въпроси и политики на МКЮ, извърши правна редакция на текста.

Funded by
the European Union

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са единствено на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската комисия. Нито Европейският съюз, нито предоставящият финансирането орган могат да бъдат държани отговорни за тях.

**Гарантиране на правата на децата,
заподозрени и обвиняеми в наказателното
производство**

Сборник с добри практики в Европейския съюз

Юни 2026 г.

Съдържание	
I. Въведение	5
II. Процесуални права	7
1. Право на адвокат	7
1.1. Международни и европейски правни стандарти	7
1.2. Нарушение на правото на адвокат и пропуски в прилагането му ...	9
1.3. Добри практики	13
2. Право на информация относно обвинението и правата в наказателното производство	15
2.1. Международни и европейски правни стандарти	15
2.2. Нарушения на правото на информация и пропуски в прилагането	16
2.3. Добри практики	18
3. Гаранции, свързани с лишаването от свобода	19
3.1. Международни и европейски правни стандарти	19
3.2. Нарушения на гаранциите, свързани с лишаването от свобода, и пропуски при прилагането им	22
3.3. Добри практики	27
III. Обичайни предизвикателства пред упражняването от деца на техните права	30
1. Дискриминационни практики, засягащи упражняването на процесуалните права	30
1.1. Международни и европейски правни стандарти	30
1.2. Нарушение на правните стандарти и пропуски в прилагането им	31
1.3. Добри практики	34
2. Деца под възрастта на наказателна отговорност	35
2.1. Международни и европейски правни стандарти	35
2.2. Нарушения на правните стандарти и пропуски в прилагането им	36
2.3. Добри практики	37

I. Въведение

Децата, които влизат в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми, често са изправени пред сериозни нарушения на човешките им права, на първо място на правото им на ефективно участие в наказателното производство. Act No. 36/2005 Coll., on Family, section 37 (3).

¹ Рискът от нарушения на човешките права на деца, които предполагаемо са в конфликт със закона и влизат в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми, може да бъде дори по-голям при деца в неравностойно положение или по друг начин маргинализирани, тъй като езиковите бариери, ограниченият достъп до правна помощ и дискриминационните практики, наред с други фактори, утежняват тяхното положение.

Осигуряването на възможност децата, които са заподозрени или обвиняеми, да участват пълноценно в наказателното производство, е от решаващо значение за гарантирането на правото им на справедлив съдебен процес.² Макар да съществуват множество международни и регионални инструменти в областта на правата на човека, като Конвенцията на Организацията на обединените нации (ООН) за правата на детето (КПД),³ Международният пакт за граждански и политически права (МПГПП),⁴ Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ),⁵ Насоките на Съвета на Европа за съобразено с интересите на детето правосъдие,⁶ и Директива (ЕС) 2016/800 относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство,⁷ тяхното ефективно прилагане остава предизвикателство в държавите членки на ЕС. Действително, въпреки тези инструменти децата, и особено тези в неравностойно положение или по друг начин маргинализирани, продължават да се сблъскват със системни пречки пред упражняването на правото им на справедлив съдебен процес и на други права, когато влизат в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми.

Като част от проекта [„Достъп до правосъдие за деца, обвиняеми и заподозрени в наказателното производство“ \(ACCESS\)](#), бяха проведени национални базови проучвания в шест участващи държави: Белгия, България, Чехия, Нидерландия, Полша и Словакия.⁸ Тези проучвания разгледаха във всеки национален контекст както правните рамки, така и практическото приложение на правото на справедлив съдебен процес за деца, които влизат в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми. Констатациите установиха няколко критични проблема,⁹ които бяха допълнително разгледани по време на [Международната кръгла](#)

¹ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). 2022. Children as suspects or accused persons in criminal proceedings. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-children-procedural-safeguards_en.pdf, p. 1

² Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2023. Child-Friendly Justice Framework: Building a People-Centred Justice System. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/11/oecd-child-friendly-justice-framework_40b81cd7/6a60970e-en.pdf, p. 1

³ Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на детето (КПД), приета от Общото събрание като част от Резолюция 44/25, документ на ООН A/RES/44/25 (20 ноември 1989 г.)

⁴ Международният пакт на Организацията на обединените нации за граждански и политически права (МПГПП), приет от Общото събрание като част от Резолюция 2200A(XXI) на 16 декември 1966 г.

⁵ Съвет на Европа, Европейска конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), ЕКП № 5 (4 ноември 1950 г.)

⁶ Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum (Guidelines on child-friendly justice, 2010).

⁷ Европейски съюз, Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 година относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, (Директива (ЕС) 2016/800), ОJ L 132, 21 Май 2016.

⁸ Базовите проучвания бяха изготвени от национални партньори с експертен опит и познание на съответните национални условия, което гарантира тяхната релевантност и точност при отразяването на местните правни и процесуални рамки. DEI Belgique, BHC, FORUM, NJCM, HFHR. 2025. Baseline Studies on Procedural Rights of Children Suspects and Accused in Criminal Proceedings in Belgium, Bulgaria, the Czech Republic, the Netherlands, Poland and Slovakia under Directive (EU) 2016/800 (ACCESS Baseline studies).

⁹ Те включват неравенствата в третирането на деца от уязвими групи (по-специално деца от малцинства, деца с увреждания и деца от социално-икономически неблагоприятна среда); проблематичното припокриване между мерките на семейното и на наказателното право, особено в случаите с деца под възраст на наказателна отговорност; структурните особености на някои системи на детското правосъдие, при които подхотите, основани на закрита или с патерналистичен характер, могат да доведат до третиране на децата предимно като субекти на закрита или намеса, а не като носители на права, които имат право на пълни процесуални гаранции; недостатъците в правните рамки, които

[маса за обмен](#) и в поредица от последващи онлайн семинари,¹⁰ предназначени за четири професионални групи: (1) адвокати; (2) съдии; (3) социални работници и пробационни служители; (4) прокурори и служители на правоохранителните органи.

Настоящият Сборник с добри практики обединява изводите, събрани чрез международния обмен между специалисти, работещи в сектора на наказателното правосъдие. Той представя ключови проблеми, включително рисковете от нарушения на правата на децата, установени в шестте посочени по-горе държави от ЕС, и откроява обещаващи практики, които могат да бъдат адаптирани и възпроизведени в различни юрисдикции с цел защита на човешките права на децата, когато те влизат в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми.

Сборникът разглежда човешките права на децата заподозрени и обвиняеми в наказателното производство, като се съсредоточава основно върху правото на справедлив съдебен процес; правото на свобода и сигурност на личността; правото на защита от дискриминация; правото на равенство пред закона и на равна защита от закона съгласно международното право в областта на правата на човека и съответните инструменти на правото на ЕС. Сборникът е предназначен като ресурс за държавите членки на ЕС. Той предоставя ясна и консолидирана отправна точка към международните и европейските стандарти и практики, с оглед на подпомагане на тяхното последователно прилагане и на по-силна защита на човешките права на децата в системите на наказателното правосъдие.

Освен че се основава на националния опит, документиран в посочените по-горе национални базови проучвания, настоящият Сборник предоставя преглед на съответните международни и регионални правни стандарти и разглежда ключови междусекторни въпроси, които оказват въздействие върху правото на детето на справедлив съдебен процес в контекста на наказателното производство. По-конкретно той се съсредоточава върху пет основни аспекта:

- 1) правото на адвокат като основен елемент на правото на защита;
- 2) правото на информация относно обвиненията и правата;
- 3) гаранциите, свързани с лишаването от свобода;
- 4) дискриминационните практики;
- 5) третирането на децата, които са заподозрени или обвинени в извършване на престъпление, но които са под възрастта на наказателна отговорност.

За всеки от тези основни аспекти Сборникът очертава приложимите правни стандарти, посочва трудностите, пред които са изправени шестте посочени по-горе държави от ЕС при прилагането и спазването на тези стандарти и на задълженията им съгласно международното право, и откроява добри практики, разработени в стремежа към преодоляване на тези трудности. Тези примери предлагат практически насоки и вдъхновение за юристите и специалистите в областта на правосъдието в целия ЕС, които се стремят да подобрят спазването на правото на детето на справедлив съдебен

ограничават прилагането на гаранции в ранните етапи на производството; както и значителните бюджетни и капацитетни ограничения, засягащи обучението, правната помощ, специализираните услуги и инфраструктурата. Проучванията открояват и недостатъци в практическото упражняване на ключови процесуални права, включително правото на правна помощ, правото на информация, качеството и целта на индивидуалните оценки и непоследователното прилагане на лишаването от свобода като крайна мярка.

¹⁰ Онлайн семинари за адвокати, 22 и 29 април 2025 г. <https://www.icj.org/eu-access-to-a-lawyer-in-juvenile-justice-proceedings-remains-a-key-concern-in-several-eu-member-states/> ; Онлайн семинари за социални работници и пробационни служители, 28 април и 5 май 2025 г. <https://www.icj.org/eu-better-support-structures-for-children-in-conflict-with-the-law-are-needed/> ; Онлайн семинари за съдии, 14 и 21 май 2025 г. <https://www.icj.org/eu-judges-discuss-the-need-for-stronger-individual-assessments-and-alternatives-to-detention-for-children-in-conflict-with-the-law/> . Уебинар за прокурори и служители на правоохранителните органи, 27 октомври 2025 г. <https://www.icj.org/eu-experts-highlight-the-need-to-address-inequality-and-expand-alternatives-to-child-pre-trial-detention-in-criminal-proceedings/> .

процес, включително чрез прилагане на процесуални гаранции, и да осигурят недискриминационен достъп до правосъдие за всички деца, които влизат в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми.

II. Процесуални права

1. Право на адвокат

1.1. Международни и европейски правни стандарти

Децата заподозрени или обвиняеми в наказателното производство имат **право на правна помощ**, която е неразделна част от правото на защита, материално право и ключов компонент на правото на справедлив съдебен процес в контекста на наказателното производство, признато в множество международни и регионални инструменти в областта на правата на човека.¹¹ Те включват МПГПП (член 14), КПД (членове 12, 37 и 40), ЕКПЧ (член 6) и Хартата на основните права на ЕС (Хартата на ЕС, членове 24, 47 и 48). Тези инструменти, заедно с Директива (ЕС) 2016/800 относно процесуалните гаранции за деца в наказателното производство, гарантират правото на детето на справедлив съдебен процес и установяват основни стандарти относно правната помощ и процесуалните гаранции, които осигуряват и защитават човешките права на децата, влизащи в контакт със системата на наказателното правосъдие като заподозрени или обвиняеми. Директива 2016/800 установява процесуални гаранции, целящи децата, които са заподозрени или обвиняеми в наказателното производство, да го разбират и да участват ефективно в него, да упражняват правото си на справедлив съдебен процес и да избегнат извършването на нови престъпления чрез по-добра социална интеграция, ако изобщо първоначално са извършили престъпление.¹²

Практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) също признава правото на детето на адвокат, както е видно в дела като *Blokhin срещу Русия*¹³¹³ и *Salduz срещу Турция*.¹⁴ Правото на правна помощ се прилага не само за децата, които са арестувани или задържани, но и за тези, които са заподозрени или обвиняеми в контекста на наказателното производство, дори ако не са лишени от свобода.¹⁵ Това право трябва да бъде гарантирано **от най-ранния етап на производството**.¹⁶¹⁶ По-конкретно, децата трябва да имат достъп до адвокат „преди да бъдат разпитани от полицията или от друг правоохранителен или съдебен орган; когато компетентните

¹¹ МПГПП, член 14, параграф 3, буква „г“: „При разглеждането на каквото и да е наказателно обвинение срещу него всяко лице има право при пълно равенство на следните минимални гаранции: ... да бъде съдено в негово присъствие и да се защитава лично или чрез защитник по свой избор; ако няма защитник, да бъде уведомено за това си право; както и да му бъде назначен служебен защитник във всеки случай, когато интересите на правосъдието изискват това, без да заплаща за него, ако не разполага с достатъчно средства“; КПД, член 37, буква „г“: „всяко дете, лишено от свобода, има право на незабавен достъп до правна и друга подходяща помощ“, член 40, параграф 2, буква „б“, подточка ii): „да бъде уведомено незабавно и пряко за обвиненията срещу него и, ако е целесъобразно, чрез неговите родители или законни настойници, и да получи правна или друга подходяща помощ при подготовката и представянето на защитата си“; ЕКПЧ, член 6, параграф 3; Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за съобразено с интересите на детето правосъдие, Раздел 2. Правни консултации и представителство, параграф 37: „децата следва да имат право на собствен правен съветник и представител“; *Blokhin* срещу Русия, Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ), жалба № 47152/06, решение от 23 март 2016 г., параграф 199; *Salduz* срещу Турция, ЕСПЧ, жалба № 36391/02, решение от 27 ноември 2008 г., параграф 62; Директива (ЕС) 2016/800, член 6, параграфи 1 и 2: „Държавите членки гарантират, че децата получават съдействие от адвокат ... за да им се даде възможност да упражняват ефективно правото си на защита“.

¹² Директива (ЕС) 2016/800, преамбул, параграф 1.

¹³ *Blokhin* срещу Русия, ЕСПЧ, жалба № 47152/06, решение на Голямата камера от 23 март 2016 г., параграф 199: „с оглед на особената уязвимост на децата и като се отчитат степента им на зрялост и интелектуалните и емоционалните им способности, Съдът подчертава по-специално основополагащото значение на осигуряването на достъп до адвокат, когато задържаното лице е малолетно или непълнолетно“.

¹⁴ *Salduz* срещу Турция, ЕСПЧ, жалба № 36391/02, решение на Голямата камера от 27 ноември 2008 г., параграф 62: „Съдът подчертава основополагащото значение на осигуряването на достъп до адвокат, когато задържаното лице е малолетно или непълнолетно... липсата на адвокат, докато той е бил задържан в полицията, неоправимо е засегнала правото му на защита“.

¹⁵ Amnesty International, 2014. Fair Trial Manual – Second Edition (Fair Trial Manual, 2014), <https://www.amnesty.org/fr/documents/poi30/002/2014/en/>, p. 43.

¹⁶ CRC Committee, General Comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system (CRC Committee, GC No 24), 18 September 2019, CRC/C/GC/24, para. 49.

органи извършват действия по разследване или по събиране на доказателства; без неоправдано забавяне след лишаването от свобода; и в подходящ срок преди да се явят пред съд, компетентен по наказателни дела".¹⁷

ЕСПЧ многократно подчертава значението на ранния достъп до адвокат за защита на правата на детето и за осигуряване на ефективното му участие в производството.¹⁸ Макар голяма част от съдебната практика да се отнася до деца в условията на задържане, самото право се прилага в еднаква степен и за всички деца, заподозрени или обвинени в извършване на престъпление, които са на свобода. ЕСПЧ освен това приема, че за да бъде правото на справедлив съдебен процес „практическо и ефективно“, изявленията, направени без достъп до правна помощ, не следва да бъдат допускани като доказателство, тъй като използването им може неоправдано да накърни правото на защита.¹⁹ За да се премахнат пречките пред достъпа до правосъдие и да се гарантира правото на справедлив съдебен процес, включително правото на защита, **правната помощ трябва да се предоставя безплатно, когато детето не може да си я позволи.**²⁰ Това се отнася за всички деца, включително за тези в неравностойно положение или маргинализирани, но не се ограничава до тях.²¹ Съветът на Европа препоръчва *„децата да имат достъп до безплатна правна помощ при същите или при по-благоприятни условия както възрастните“*.²² Директива (ЕС) 2016/800 изисква държавите членки да *„гарантират, че националното право относно правната помощ гарантира ефективното упражняване на правото на съдействие от адвокат“*.²³

Комитетът по правата на детето препоръчва *„държавите да осигуряват ефективно процесуално представителство, **безплатно**, за всички деца, изправени пред наказателни обвинения пред съдебни, административни или други публични органи“*.²⁴ Комитетът освен това изисква на децата да се предоставя съдействие при подготовката и представянето на тяхната защита.²⁵ Макар държавите да разполагат с известна свобода на преценка при определянето на начина, по който се предоставя такова съдействие, то винаги следва да бъде безплатно, като се гарантира, че нито едно дете не е възпрепятствано да упражнява правата си.²⁶

Друга основна гаранция за правото на детето на ефективен достъп до адвокат е възможността за ефективна комуникация със защитника. От своя страна това включва правото на поверителна комуникация. Освен това детето има право на достатъчно време и възможности за подготовка на защитата, както и на достъп до компетентен защитник по свой избор или предоставен от държавата.²⁷ МПГПП гарантира на всички обвиняеми правото на *„достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си и да общува с избран от него защитник“*.²⁸ По същия начин Комитетът по правата на

¹⁷ Директива (ЕС) 2016/800, член 6, параграф 3.

¹⁸ *Blokhin срещу Русия*, ЕСПЧ, жалба № 47152/06, решение на Голямата камера от 23 март 2016 г., параграф 198: „Член 6, точка 1 изисква, като правило, достъп до адвокат да бъде осигуряван веднага щом заподозреният бъде разпитан от полицията, освен ако с оглед на особените обстоятелства на всеки конкретен случай не се докаже, че съществуват убедителни причини за ограничаване на това право“. Съдът също така приема, че „особената уязвимост на обвиняемия в началните етапи на полицейския разпит може да бъде надлежно компенсирана единствено чрез съдействието на адвокат, чиято задача е, наред с другото, да спомогне за зачитането на правото на обвиняемия да не се самоуличава“.

¹⁹ *Salduz срещу Турция*, ЕСПЧ, жалба № 36391/02, решение на Голямата камера от 27 ноември 2008 г., параграф 55.

²⁰ Fair Trial Manual, 2014, p. 46

²¹ United Nations Office on Drugs and Crime. 2013. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems (UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid), Resolution 67/187 adopted by the General Assembly on 20 December 2012, Principles 10 and 11.

²² Guidelines on child-friendly justice, 2010. Section 2. Legal counsel and representation, para. 38.

²³ Директива (ЕС) 2016/800, член 18.

²⁴ CRC Committee, GC No 24, para. 51.

²⁵ CRC Committee, General Comment No. 10 (2007) Children's rights in juvenile justice (CRC Committee, GC No 10), 25 April 2007, CRC/C/GC/10, para. 49.

²⁶ Пак там, para 49.

²⁷ Fair Trial Manual, 2014, pp. 149, 152.

²⁸ МПГПП, член 14, параграф 3, буква „б“.

детето настоятелно препоръчва да няма „никакво ограничение на възможността на детето да общува поверително и по всяко време със своя адвокат“.²⁹

ЕСПЧ потвърждава, че поверителната комуникация с адвокат е съществен елемент на справедливия съдебен процес.³⁰ Съдът последователно поддържа тази гаранция, като потвърждава, че „адвокатът трябва да може да се съветва с клиента си насаме и да получава поверителни указания“.³¹ В същия дух Съветът на Европа е установил, че на задържаните, по отношение на които няма постановена присъда, трябва да се позволи да приемат посещения от адвокат и да обменят поверителни указания, като посочва, че такива срещи „могат да се провеждат под наблюдение, но без да бъдат чувани, пряко или косвено, от полицейски служител или служител на институцията“.³² Директива (ЕС) 2016/800 укрепва това право, като изисква държавите членки да гарантират, че децата могат да се срещат насаме със своя адвокат и че поверителността на такава комуникация се зачита.³³ Тези гаранции са от решаващо значение, за да се осигури възможност детето да участва ефективно в своята защита и неговото право на справедлив съдебен процес, наред с други права, да бъде напълно защитено.

Освен гарантирането на достъп, компетентността и ефективността на процесуално представителство са също толкова важни. Комитетът по правата на детето подчертава, че „непрекъснатото и системно обучение на специалистите в системата на детското правосъдие е от решаващо значение за спазването на тези гаранции за справедливо третиране и справедлив съдебен процес“.³⁴

Съветът на Европа потвърждава това задължение, като препоръчва в рамките на съдебната система „всички специалисти, работещи с и за децата, да получават необходимото интердисциплинарно обучение относно правата и потребностите на децата от различни възрастови групи и относно производствата, които са съобразени с тях“.³⁵ Директива (ЕС) 2016/800 освен това изисква държавите членки да гарантират, че адвокатите, участващи в наказателни производства срещу деца, притежават „специфична компетентност в тази област, ефективен достъп до специфично обучение или и двете“.³⁶ Взети заедно, тези стандарти подчертават значението на специализираното, съобразено с интересите на детето процесуално представителство като основа на правото на справедлив съдебен процес на децата, които са заподозрени или обвиняеми в наказателното производство.

1.2. Нарушение на правото на адвокат и пропуски в прилагането му

В разглежданите държави базовите проучвания, изготвени от националните партньори, обсъжданията със специалисти и обменът на практики показват, че въпреки наличието на изчерпателни международни и регионални правни стандарти, някои пропуски продължават да съществуват при осигуряването на достъп на деца до правна помощ, особено в критичните ранни етапи на наказателния процес. Тези пропуски представляват нарушения на правото на детето на навременно и ефективно процесуално представителство.

²⁹ CRC Committee, GC No 24, para. 95(e).

³⁰ S. срещу Швейцария, ЕСПЧ, жалби № 12629/87 и 13965/88, решение от 28 ноември 1991 г., параграф 48.

³¹ *Veuze срещу Белгия*, ЕСПЧ, жалба № 71409/10, решение на Голямата камера от 9 ноември 2018 г., параграф 133.

³² Council of Europe, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, Resolution (73) 5 of the Committee of Ministers, rule 93.

³³ Директива (ЕС) 2016/800, член 6, параграф 4, буква „а“ и параграф 5.

³⁴ CRC Committee, GC No 24, para. 39.

³⁵ Guidelines on child-friendly justice, 2010. Section 4, para 14.

³⁶ Директива (ЕС) 2016/800, член 20, параграфи 1 и 2.

В някои юрисдикции пропуските в съответната правна рамка продължават да съществуват. Както в *България*, така и в *Словакия* законът не гарантира достъп до адвокат преди разпита на детето като заподозрян в извършването на престъпление. В *България* този пропуск произтича до голяма степен от липсата на процесуалната фигура „заподозрян“ в наказателния процес.³⁷ В резултат на това децата, независимо дали са задържани или на свобода, нямат право на процесуално представителство, докато не им бъде официално повдигнато обвинение за престъпление — момент, който често настъпва след първия разпит.³⁸ В *Словакия* съществува сходен проблем. Деца могат да бъдат разпитвани като заподозрени в наказателния процес, преди срещу тях да бъде официално повдигнато обвинение, но въпреки това законът не гарантира присъствието на адвокат по време на такъв разпит преди повдигането на обвинение.³⁹ В тази връзка Комитетът по правата на детето изрази загриженост в Заключителните си наблюдения от 2016 г. относно Словакия, като отбеляза, че „*деца могат да бъдат подложени на първоначален разпит без присъствието на техните адвокати, родители или други лица, на които имат доверие*“.⁴⁰

В други държави правната рамка е адекватно разписана в закона, но е подкопана от пропуски в прилагането ѝ. В *Полша* например Наказателно-процесуалният кодекс изисква заподозрените да бъдат разпитвани в присъствието на защитника си, ако такъв е поискан или назначен.⁴¹ Въпреки това разпитите все пак могат да продължат без присъствието на адвокат и това се случва на практика както за възрастни, така и за деца, макар според сведенията — по-рядко при децата.⁴² Защитник често се назначава едва след провеждането на първия разпит, което означава, че нерядко детето заподозрян е разпитвано в отсъствието на адвокат.⁴³ Още по-обезпокоително е, че практиката на Върховния съд допуска допустимостта на показания, направени по време на такива разпити, при условие че липсва „*обективно съществуваща уязвимост на заподозрения от увреждане*“.⁴⁴ Когато обаче заподозреният е дете, уязвимостта по принцип следва да се презумира единствено на база възраст. Този проблем бе открит и по делото *Adamkiewicz срещу Полша*, по което ЕСПЧ установи, че разпитът на деца заподозрени без достъп до адвокат, особено когато са изолирани от семейството си и нямат зрелостта или разбирането да осъзнаят последиците от такъв разпит, нарушава член 6, параграф 1 във връзка с член 6, параграф 3, буква „в“ от ЕКПЧ.⁴⁵

Финансовите ограничения също възпрепятстват достъпа до правна помощ за много деца. В *Нидерландия* например, въпреки че децата имат законоустановено право на безплатна правна помощ,⁴⁶ ниските възнаграждения в системата за правна помощ обезкуражават адвокатите да представляват деца заподозрени или обвинени в извършването на престъпления. В резултат на това бе изразена загриженост относно наличието, качеството и устойчивостта на правната помощ за деца, които

³⁷ Преюдициално решение от 2023 г. на Съда на Европейския съюз (СЕС) поясни, че приложимостта на правото на ЕС (по-специално директиви 2012/13 и 2013/48) не зависи от това дали дадена национална правна система формално признава понятието „заподозрян“. СЕС, решение по дело C-209/22, Наказателно производство срещу АВ, EU:C:2023:634, 7 септември 2023 г., параграфи 39—40, 44.

³⁸ Член 145 от Закона за съдебната власт (на България). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 25.

³⁹ Наказателно-процесуален кодекс на Словакия, раздел 336. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 64.

⁴⁰ CRC Committee, Concluding Observations on the combined third to fifth periodic reports of Slovakia, 20 July 2016, CRC/C/SVK/CO/3–5, para. 56 (d).

⁴¹ ACCESS Baseline studies, p. 51

⁴² Пак там.

⁴³ M. Kalisz, M. Szuleka, M. Wolny, Procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings, Poland 2021. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/pl_ccp-country_report.pdf. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 51.

⁴⁴ Poland, Judgment of the Supreme Court of April 5, 2013, III KK 327/12, OSNKW 2013, No. 7, item 60.

⁴⁵ *Adamkiewicz срещу Полша*, ЕСПЧ, жалба № 54729/00, решение от 2 март 2010 г., параграф 89.

⁴⁶ Council of State (Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State), 31 July 2024, ECLI:NL:RVS:2024:3083, and Supreme Court of the Netherlands (Hoge Raad), 9 April 2024, ECLI:NL:HR:2024:555.

предполагаемо са в конфликт със закона, въпреки силната правна рамка на държавата.⁴⁷

В *Чехия* децата трябва официално да заявят безплатна правна помощ или за такава с намалена такса въз основа на финансова нужда.⁴⁸ Проучвания обаче сочат, че децата невинаги са информирани за тази възможност и че адвокатите⁴⁹ и съответните органи не изпълняват последователно задължението си да гарантират, че децата разбират правото си на правна помощ.⁵⁰ Макар прокурорите и съдиите да могат да предоставят съдействие, без децата официално да подават заявление,⁵¹ подобно предоставяне зависи от преценка и се прилага непоследователно.⁵² Освен това, ако на дете не бъде предоставена безплатна правна помощ или такава с намалена такса по време на наказателното производство, и впоследствие бъде осъдено, то може да бъде задължено да възстанови на държавата разноските за услугите на своя адвокат.⁵³

Правото на ефективен достъп до адвокат на децата, които предполагаемо са в конфликт със закона, невинаги се зачита. Например в *Белгия* времето за среща между дете и адвокат е ограничено до 30 минути преди съдебното заседание,⁵⁴ и допълнителни 15 минути по време на заседанието, ако е необходимо,⁵⁵ което може да не позволи на детето да подготви адекватно защитата си.

Правото на поверителна комуникация между децата, задържани в резултат на действието на наказателния закон, и техните адвокати, също не винаги се зачита. В *Полша* например, независимо дали става въпрос за възрастни или за деца, Наказателно-процесуалният кодекс допуска присъствието на трето лице по време на разговорите между защитника и задържаните,⁵⁶ а често помещенията са неподходящи, за да се осигури поверителност на комуникацията между адвоката и клиента.⁵⁷ В резултат на това поверителността не е гарантирана, което компрометира както справедливостта на производството, така и възможността детето да изгради доверие със своя правен представител.⁵⁸

Недостатъците в обучението сред юристите, работещи с деца, остават общо предизвикателство във всички държави, разгледани в рамките на този проект. Много адвокати нямат специализирани познания в областта на детското наказателно правосъдие, както и умения за ефективна комуникация с деца, за разбиране на

⁴⁷ ACCESS Baseline studies, p. 43; Netherlands Bar Association, 2026. Bar in Focus 2026: Strongest Growth of the Bar in Ten Years, Social Legal Aid Remains Under Pressure. <https://www.advocatenorde.nl/nieuws/balie-beeld-sterkste-groei-van-de-balie-tien-jaar-sociale-advocatuur-verder-onder-druk>.

⁴⁸ Criminal Procedure Code, section 33 (2) and (3), in connection with Juvenile Justice Act, section 43 (1) (concerning the right of the parent or appointed guardian). Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 34.

⁴⁹ Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M., 2019. Juveniles in the Process of Disrupted Socialisation. Prague: Institute for Criminology and Social Prevention, <https://www.iksp.cz/storage/169/458-Mladistvi-v-procesu-poruchove-socializace.pdf>, p. 79.

⁵⁰ ACCESS Baseline studies, p. 34.

⁵¹ Criminal Procedure Code, section 33 (2). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 34.

⁵² ACCESS Baseline studies, p. 34, бел. 104: „Такъв беше случаят с седемнадесетгодишно момче, разгледан в решението на Конституционния съд от 1 септември 2020 г., дело № II. ÚS 1411/2020. Съдилищата отхвърлиха искането, наред с други причини, като се посочва, че „макар финансовото му положение да е под общопризнания стандарт на обществото, е необходимо да се вземат предвид потенциалните доходи и неговият подход към осигуряването на достатъчен доход“ (цитат от параграф 1 на решението). Конституционният съд не се съгласи с тези мотиви и заключи, че на жалбоподателя е следвало да бъде предоставено правото на безплатна правна помощ. Любопитно е, че жалбоподателят е участвал в две производства и поради това е подал две искания за безплатна правна помощ. Поради това делото му е достигнало до Конституционния съд два пъти, като жалбата му е била отхвърлена с решението от 19 май 2020 г., № III. ÚS 1071/20. В това решение Конституционният съд признава, че „жалбоподателят несъмнено произхожда от необлагодетелствана социална среда, бил е настанен в институционална грижа, където е останал до навършване на пълнолетие“; „[той] има само основно образование, зависим е от метамфетамин и употребява алкохол“ и понастоящем е в досъдебно задържане. Въпреки това съдът заключава, че нищо не е пречело на жалбоподателя да печели пари в бъдеще чрез труд и така да покрие разходите за защитата си (параграф 12 от решението). Поради това подходът на Конституционния съд също е двусмислен“.

⁵³ Criminal Procedure Code, section 152 (1) (b), section 155 (1). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 34.

⁵⁴ Art. 2bis §2, Law on Pretrial Detention; ACCESS Baseline studies, p. 16.

⁵⁵ Art. 2bis §5, para. 2, Law on Pretrial Detention; ACCESS Baseline studies, p. 16.

⁵⁶ ACCESS Baseline studies, p.52.

⁵⁷ Пак там.

⁵⁸ Пак там, p. 11, 52.

тяхната уязвимост и за прилагане на съобразени с интересите на детето практики.⁵⁹ Един от ключовите проблеми е общата липса на защитници по наказателни дела, специализирани в детското наказателно правосъдие, което значително намалява броя на практикуващите адвокати с необходимата компетентност, които могат да предложат ефективно правно представителство на деца, които предполагаемо са в конфликт със закона.⁶⁰ В *България, Чехия, Полша* и *Словакия* адвокатите, които представляват деца, не са длъжни да притежават специфична квалификация или опит в детското наказателно правосъдие и съществуват малко стимули или структурна подкрепа за развиването на такава специализация.

В *Чехия* и *Полша* като цяло се признава, че участниците в съдебния процес, включително адвокатите, следва да притежават специфични познания за правата на детето или за детското правосъдие. Макар адвокатите да са длъжни да притежават обща правна квалификация или специализация, за да упражняват адвокатска дейност, не съществува формално задължение те да придобиват допълнителна или специфична квалификация, за да представляват деца. Например в *Чехия*, въпреки че от специалистите в правосъдието, работещи с деца, се очаква да притежават специфичен експертен опит, свързан с децата, не са въведени формални изисквания за обучение, процеси на сертифициране или системи за проверка, които да гарантират, че този експертен опит се изисква и проверява последователно на практика.⁶¹ В Полша правната рамка формално изисква адвокатите да притежават специализирани познания за правата на детето, когато бъдат назначени да представляват дете вместо неговия настойник или попечител, например в случаи, свързани с конфликт на интереси между детето и родителя. Не съществува обаче сходно изискване за адвокати, представляващи деца, нито в производствата по детско правосъдие, нито в производствата, в които децата се съдят по правилата, приложими за възрастни.

Освен липсата на специализация, по-широки пропуски в обучението и образованието допълнително възпрепятстват качеството на правната помощ, предоставяна на деца. В много случаи отговорността за придобиване на съответния експертен опит се пада до голяма степен на самостоятелното обучение и личната мотивация, вместо да бъде подкрепяна чрез задължително или структурирано обучение.⁶² Това положение се отнася не само специфичните за децата познания, но и обучението, свързано с правата на хората с увреждания, с межкултурната компетентност и със специфичните потребности на маргинализирани деца или деца от малцинства.

Друг проблем е, че макар да съществуват възможности за обучение на юристи, те остават ограничени по обхват и ефективност.⁶³ Възможностите включват курсове, предлагани от юридически факултети, адвокатски колегии или програми за продължаващо професионално развитие, но те често не обхващат специфичните умения и познания, необходими за правно представителство в рамките на системата на детското наказателно правосъдие или за работа с деца с допълнителни уязвимости. Например в *Белгия* обучението за служебно назначените адвокати е ограничено и често недостатъчно, за да ги подготви да представляват деца от необлагодетелствана или уязвима среда, включително деца от ЛГБТК+ общността,

⁵⁹ ICJ. Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025 (Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025). <https://www.icj.org/eu-access-to-a-lawyer-in-juvenile-justice-proceedings-remains-a-key-concern-in-several-eu-member-states/>.

⁶⁰ Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025

⁶¹ Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025.

⁶² Пак там.

⁶³ Пак там.

деца с увреждания или деца от културни малцинства.⁶⁴ В *Полша*, въпреки че са разработени няколко целенасочени инициативи за обучение,⁶⁵ програмите за обучение на адвокати като цяло не разглеждат достатъчно въпросите на детското наказателно правосъдие,⁶⁶ а курсовете често не съдържат материал, посветен специално на децата от маргинализирани групи.⁶⁷

1.3. Добри практики

Въпреки посочените по-горе проблеми, няколко обещаващи практики показват как държавите могат по-добре да защитят правото на справедлив съдебен процес на децата, които предполагаемо са в конфликт със закона.

Своевременният достъп до правно представителство е от основно значение за гарантиране на правото на детето на справедлив съдебен процес.

➤ В *Чехия* децата в конфликт със закона имат право на задължителна правна защита от момента, в който дадат показания като заподозрени или когато срещу тях бъде предприето каквото и да е действие по разследване.⁶⁸

➤ В *България* разследващите органи нямат право да извършват каквито и да е действия по разследването или други процесуални действия по отношение на формално обвинено дете, докато то не бъде уведомено за правото си на адвокат и не получи възможност незабавно да се свърже с такъв.⁶⁹ Макар тази практика да спомага за гарантиране на достъпа до адвокат, тази защита не обхваща децата, на които все още не е повдигнато официално обвинение, и са необходими допълнителни усилия, за да се гарантира, че всички деца, които предполагаемо са в конфликт със закона, включително заподозрените деца, получават ефективна правна помощ от най-ранния етап на наказателното производство.

➤ В *Белгия* служебните адвокати, които са официално назначени и обучени в областта на детското правосъдие, трябва да присъстват във всички производства с участието на деца, което гарантира, че производствата не могат да продължат без квалифицирано правно представителство.⁷⁰

Достъп до правна помощ

За да се гарантира, че **финансовите ограничения** не възпрепятстват децата да упражняват правото си на правна помощ по свой избор, някои юрисдикции установяват назначаването на служебен защитник задължително, когато обвиняемият е малолетен или непълнолетен, независимо от финансовото състояние на детето,

⁶⁴ ACCESS Baseline studies, стр. 11, 21–22. В Белгия от адвокатите се изисква да докажат спазването на задълженията за продължаващо правно обучение (следдипломно обучение). Това може да приеме формата на присъствие или участие в конференции, семинари или онлайн курсове, или на извършване на правна работа, изискваща допълнително професионално обучение. Тази система обаче е с общ характер и не е специално насочена към съобразеното с интересите на детето правосъдие. В резултат на това тя често е недостатъчна, за да подготви адвокатите да представляват адекватно деца, особено от неблагодетелствана или уязвима среда.

⁶⁵ Например в продължение на няколко години Адвокатската колегия във Варшава изискваше от адвокатите стажанти да преминат курс от няколко часа, посветен на представителството на деца. Курсът обхващаше методологията на работа като представител на дете, както и ролята на защитника в производствата за непълнолетни и пред наказателните съдилища, и включваше международните стандарти за правата на детето. Този курс обаче беше преустановен и през 2026 г. вече не беше включен в програмата за обучение.

⁶⁶ Wiśniewska, K., Wolny, M., 2017. My Lawyer, My Rights: Children's Access to Legal Assistance. National Report (Poland). pp. 53–54. https://hfnr.pl/upload/2022/01/mo-j-prawnik-moje-prawa_-doste-p-dzieci-do-pomocy-obron-cy.pdf, p. 53–54. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 52.

⁶⁷ Jagura, J., Pudzianowska, D., 2016. Equal Treatment of Participants in Proceedings: A Guide for Judges and Prosecutors. <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/R%C3%B3wne%20traktowanie%20uczestnik%C3%B3w%20post%C4%99powa%C5%84.%20Przewodnik%20dla%20s%C4%99dzi%C3%B3w%20i%20prokurator%C3%B3w.pdf>. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 58–59.

⁶⁸ Act No. 218/2003 on the Responsibility of Minors for Criminal Acts and Juvenile Justice, section 42a(1)(a). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 64.

⁶⁹ ACCESS Baseline studies, p. 25.

⁷⁰ ACCESS Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025.

какъвто е случаят в *България*. Компетентният орган назначава служебен адвокат, който да действа като защитник на детето в наказателното производство. При това детето запазва правото да назначи друг адвокат, който да го представлява и да го съветва, ако желае това, като в такъв случай служебният защитник продължава да участва в производството като резервен защитник.⁷¹ Това обаче е приложимо едва след като на непълнолетния бъде официално повдигнато обвинение, а не преди това, например по време на полицейския разпит. В резултат на това все още съществува пропуск по отношение на спазването на изискването правна помощ да бъде на разположение на всички деца, които предполагаемо са в конфликт със закона, на всеки етап от производството, включително по време на първоначалния полицейски разпит.

Осигуряването на поверителна и неограничена комуникация между детето и неговия адвокат е от първостепенно значение.

➤ В *България* кореспонденцията между адвокатите и техните клиенти деца не подлежи на преглед, копиране, проверка или изземване и не може да се използва като доказателство. Освен това подслушването или наблюдението на разговорите между дете и неговия адвокат е строго забранено, с което се осигурява упражняването на правото на поверителна комуникация с адвокат.⁷²

Специализираното обучение е съществен компонент на ефективната правна помощ.

➤ В идеалния случай членството в адвокатска колегия и действителното упражняване на адвокатска дейност в областта на детското наказателно правосъдие следва да изискват задължително обучение, специфично за детското наказателно правосъдие. Някои държави са предприели конкретни стъпки към институционализирането на този подход.⁷³

➤ В *Нидерландия* адвокатите, предоставящи правна помощ, работещи в областта на детското правосъдие, са длъжни да завършат специализирана програма за обучение, която съдържа квалификация както в детско наказателно правосъдие, така и в гражданските производства с участието на деца. Това изискване е включено в правилата за членство на Нидерландската адвокатска колегия, в дисциплинарните правила за адвокати и в изискванията за регистрация към Бюрото за правна помощ.⁷⁴ Адвокатите трябва да отговарят не само на изискванията за вписване, за да се квалифицират като специалисти по детско правосъдие, но и на продължаващите задължения за професионално развитие, включително годишно опреснително обучение.⁷⁵ Задължителен е минимумът от 10 часа годишно, което гарантира, че практикуващите юристи са в течение на специфичните за деца процедури и правни стандарти.

⁷¹ ACCESS Baseline studies, p. 25.

⁷² ACCESS Baseline studies, p. 25.

⁷³ Например Белгия, Нидерландия и Полша. ACCESS Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025.

⁷⁴ Raad voor Rechtsbijstand. Overzicht van deskundigheidseisen voor inschrijving specialisaties. <https://www.rvr.org/advocaten/ingeschreven/specialisaties/eisen-inschrijving/>. Изискванията за детското наказателно право са:

(i) адвокатите трябва да имат най-малко три години релевантен професионален опит, (ii) да са завършили професионалното обучение на Нидерландската адвокатска колегия със специализация по наказателно право, (iii) да са присъствали три пъти на съдебно заседание по дело за детско правосъдие, придружавайки друг специализиран адвокат, който вече е регистриран от три години, (iv) да са натрупали през трите години преди искането си за регистрация минимум 12 точки за обучение в областта на детското правосъдие. Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 43.

⁷⁵ ACCESS Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025.

В региона Фландрия в *Белгия* съществува сходен модел, съгласно който всеки адвокат, който подпомага дете в контекста на наказателно производство, трябва да бъде признат специалист, завършил специален курс на обучение по детско правосъдие.⁷⁶ Понастоящем това е законоустановено изискване. Преди него някои нидерландско езични адвокатски колегии вече бяха установили вътрешни правила, изискващи такова обучение. Специализирана учебна програма, обхващаща всички относими теми, включително относно децата в конфликт със закона, подготвя адвокатите за определянето им като служебни защитници по детски наказателни дела.⁷⁷ Това определяне гарантира, че присъствието на адвокат е задължително във всяко производство с участието на дете, като само адвокати, завършили необходимия курс, могат да действат в тази роля.

2. Право на информация относно обвинението и правата в наказателното производство

2.1. Международни и европейски правни стандарти

Международното право в областта на правата на човека изисква: *„Когато дадено лице бъде арестувано или задържано, то трябва да бъде уведомено за причините за неговия арест или задържане и за правата си, включително за правото си на защитник. То трябва да бъде уведомено незабавно за всички обвинения срещу него. Тази информация е от съществено значение, за да се даде възможност на лицето да оспори законосъобразността на ареста или задържането си и, ако му бъде повдигнато обвинение, да започне да подготвя защитата си“*.⁷⁸

МПГПП гарантира правото на всеки обвиняем да бъде уведомен незабавно и подробно за естеството и причината на обвинението срещу него.⁷⁹ Той изрично включва и правото *„да ползва **безплатно услугите на преводач**, ако [обвиняемият] не разбира или не говори езика, използван в съда“*.⁸⁰

Правото на детето на информация е заложено в няколко източника на международното право. КПД предоставя правото на всяко обвинено дете да бъде *„уведомено незабавно и пряко за обвинението срещу него (или, когато е целесъобразно, чрез неговите родители или настойници)“*⁸¹ и да *„ползва безплатно услугите на преводач, ако детето не разбира или не говори използвания език“*.⁸² Комитетът по правата на детето поясни в Общ коментар, че *„незабавно“* означава *„възможно най-скоро след първия контакт на детето с правосъдната система“*.⁸³ От решаващо значение е, че не е достатъчно органите просто да съобщят информацията; те трябва също така да гарантират, че детето действително разбира обвинението, възможностите и процедурите.⁸⁴ Както подчертава Комитетът по правата на детето, *„предоставянето на детето на официален документ е недостатъчно и е необходимо устното им разясняване“*.⁸⁵ Съответно осигуряването на разбиране от страна на

⁷⁶ Flemish Government, Decreet betreffende het jeugd delinquentierecht „Youth Delinquency Decree“, 15 February 2019, 2019011711, article 3.

⁷⁷ ACCESS Online workshops for lawyers, 22 and 29 April 2025.

⁷⁸ Fair Trial Manual, 2014, p. 37. Вж. също UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid, guideline 3, para.

⁷⁹ МПГПП, член 14, параграф 3, буква „а“.

⁸⁰ Пак там, член 14, параграф 3, буква „е“.

⁸¹ CRC, article 40, para 2(b)(ii).

⁸² Пак там, член 40, параграф 2, буква „б“, подточка vi).

⁸³ CRC Committee, GC No. 24, para. 47.

⁸⁴ CRC Committee, GC No. 24, para. 48.

⁸⁵ Пак там, параграф 48.

детето и ефективното му участие изисква информацията да бъде предоставена във форма, която му позволява действително да разбере процеса и да участва в него.

Съветът на Европа призовава държавите членки **да предоставят информация по начин, съобразен с възрастта и зрелостта на детето**, на разбираем език и с внимание към пола и културния произход на детето.⁸⁶ Той освен това насърчава използването на съобразени с интересите на детето материали, като достъпни брошури, уебсайтове и телефонни линии за помощ, в подкрепа на разбирането на децата за съдебните производства.⁸⁷ ЕСПЧ приема, че е „от съществено значение детето, обвинено в извършването на престъпление, да бъде третирано по начин, който изцяло отчита неговата възраст, степен на зрялост и интелектуални и емоционални способности“, и че трябва да бъдат предприети ефективни мерки за насърчаване на способността на детето да разбира производството и да участва в него.⁸⁸ Съветът на Европа подчертава и значението на процесуалните улеснения, свързани с правото на информация и съвети относно наличието на услуги като здравна, психологическа, социална, устна и писмена преводаческа подкрепа.⁸⁹

Осигуряването на **ефективна комуникация** е и важно средство за насърчаване на недискриминационно третиране. Съгласно Общ коментар № 24 на Комитета по правата на детето, производството трябва да се води на език, който детето напълно разбира, или трябва да бъде осигурен преводач безплатно.⁹⁰ Общият коментар освен това призовава за разумни улеснения за деца с увреждания, като съдействие при комуникацията и при разбирането на писмени материали.⁹¹

Задължението да се осигури съобразена с интересите на детето комуникация е отразено и в Директива (ЕС) 2016/800, която изисква информацията да се предоставя „*писмено, устно или и по двата начина, на прост и достъпен език*“, като се вземат предвид индивидуалните потребности и способности на всяко дете.⁹² Освен това Директива 2010/64/ЕС относно устния и писмения превод в наказателното производство задължава на заподозрените или обвиняемите, които не разбират или не говорят езика на производството, незабавно да бъдат предоставяни услуги по устен превод на всички етапи, включително по време на полицейския разпит, съдебните заседания и междинните заседания.⁹³ Това право обхваща и лицата с увреден слух или говор, като по този начин се гарантира, че комуникацията е приобщаваща и достъпна за всички.⁹⁴

2.2. Нарушения на правото на информация и пропуски в прилагането

Въпреки ясните международноправни задължения, четири от шестте държави нямат конкретни процедури за начина, по който правната информация се предава на деца, поради което ефективността на комуникацията до голяма степен се оставя на преценката на служителите на правоохранителните органи и на участниците в правораздаването.

⁸⁶ Guidelines on child-friendly justice, 2010. Section IV. A. 1, 2

⁸⁷ Пак там, sections IV, A, 1, 4.

⁸⁸ V. срещу Обединеното кралство, ЕСПЧ, жалба № 24888/94, решение от 16 декември 1999 г., параграф 86. Вж. също T. срещу Обединеното кралство, ЕСПЧ, жалба № 24724/94, решение от 16 декември 1999 г., параграф 84; *Vlokhin* срещу Русия, ЕСПЧ, жалба № 47152/06, решение на Голямата камера от 23 март 2016 г., параграф 195.

⁸⁹ Guidelines on child-friendly justice, section IV, A, 1(k).

⁹⁰ CRC Committee, GC No. 24, para. 46.

⁹¹ Пак там, параграф 24.

⁹² Директива (ЕС) 2016/800, член 4, параграф 2.

⁹³ Европейски съюз, Директива 2010/64/ЕС на Европейския Парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 година относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, член 2, пар. 1

⁹⁴ Пак там, член 2, параграф 3.

В *Словакия* например няма задължителни разпоредби за начина на разясняване на правата на деца, които са заподозрени или обвиняеми в наказателното производство, в резултат на което всеки разследващ и съдия възприема собствен подход. Когато специалистите изберат формалистичен или прекалено технически език, децата често трудно изразяват объркването си или задават въпроси.⁹⁵ Това е особено обезпокоително предвид факта, че изследванията показват, че децата са по-малко склонни да взаимодействат с възрастни, които използват формален и неразбираем език.⁹⁶

Сходни опасения възникват в *Полша*, където Наказателно-процесуалният кодекс не урежда гаранции, които да подсиgurят, че децата са разбрали предоставената им информация.⁹⁷ Освен това проучване от 2021 г. в *Полша* установи, че въпреки законовите задължения за уведомяване на децата за техните права,⁹⁸ служителите на правоохранителните органи рядко адаптират разясненията си към потребностите на децата, използвайки същия език и методи като при възрастните.⁹⁹ По-конкретно се наблюдава осезаема липса на използване на съвременни, подходящи за деца форми на комуникация, особено такива, каквито самите деца използват често. В резултат на това стандартните подходи, като предоставянето на писмено съобщение за правата, дори когато е изготвено на прост език, като цяло са недостатъчни, за да се гарантира, че децата ефективно разбират предадената информация.

В *Белгия* децата получават същите официални призовки като възрастните — официални писмени уведомления, изискващи присъствието им в съда. Те са стандартизирани и не са адаптирани към тяхната възраст или специфични потребности.¹⁰⁰ Правната рамка е неадекватна и в *България*, където поради липсата на процесуалната фигура „заподозрян“, децата се уведомяват за правата си едва когато им бъде официално повдигнато обвинение за престъпление.¹⁰¹

В други държави съществува по-силна правна рамка, но прилагането остава непоследователно. В *Чехия*, въпреки че специфичните за децата процесуални адаптации са уредени в закона, те често се пренебрегват на практика, в резултат на което децата се сблъскват с трудности при разбирането на официалния правен език.¹⁰² Деца обвиняеми в *Чехия* съобщават, че напускат съдебните производства объркани и несигурни относно правата си или относно следващите стъпки.¹⁰³

Предизвикателството да се осигури достъпна информация се усложнява допълнително при деца от **маргинализирани групи, включително при тези с увреждания, с езикови бариери или от необлагодетелствана социално-икономическа среда** (вж. глава III, раздел 1.2).

Недостатъчното обучение на специалистите в правосъдието допълнително подкопава правото на детето да бъде надлежно информирано. В *Белгия* например

---

⁹⁵ ACCESS Baseline studies, p. 65.

⁹⁶ Janneke Christiaens, Professor of Criminology and Youth Penology, Vrije Universiteit Brussels at Transnational Exchange Roundtable in Brussels, 18-19 March 2025. ICJ. 2025. EU: Advancing access to justice for children in criminal proceedings. <https://www.icj.org/eu-advancing-access-to-justice-for-children-in-criminal-proceedings/>.

⁹⁷ ACCESS Baseline studies, p. 50.

⁹⁸ Пак там.

⁹⁹ M. Kalisz, M. Szuleka, M. Wolny, 2021. Procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings, Poland. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/pl_ccp-country_report.pdf, Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 51.

¹⁰⁰ Interview with INPP Specialist from the Brussels Police Zone. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 15.

¹⁰¹ ACCESS Baseline studies, p. 24.

¹⁰² ACCESS Baseline studies, pp. 29-30.

¹⁰³ Въз основа на интервю със служители на организация с нестопанска цел, предоставяща социални услуги на деца в конфликт със закона и осъществяваща пробационни и превантивни програми, проведено на 7 ноември 2024 г. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 30.

полицейските служители често нямат обучение по специализирани техники за интервюиране на деца, като метода ТАМ (специализирана методология за интервюиране на малолетни и непълнолетни),¹⁰⁴ а програмите за обучение са склонни да се съсредоточават повече върху правните стандарти, отколкото върху комуникационните стратегии, адаптирани към децата.¹⁰⁵ Основните причини за този пропуск обаче не са ясно установени и може да са свързани с ограничената наличност на обучения, с липсата на институционални стимули или с недостатъчния интерес сред служителите към преминаването на този вид специализирано обучение. В *Полша* няма законови разпоредби, изискващи служителите, участващи в производства с участието на деца, да преминават специализирано обучение,¹⁰⁶ и в резултат на това познаването на съобразените с интересите на детето процедури варира.¹⁰⁷ Обучението на полицейските служители в *Нидерландия* също става все по-общо поради ограничения в персонала и капацитета, поради което не отговаря на потребността от специфичен за децата експертен опит.¹⁰⁸

2.3 Добри практики

Въпреки пропуските при прилагане на правото на информация, се появиха няколко обещаващи практики, които имат за цел да **подобрят разбирането на децата за съдебните процеси** и да укрепят капацитета на специалистите да общуват ефективно с деца.

➤ В Белгия Services Droit des Jeunes (Служби за правата на младежите) предлагат ценен модел. Тази инициатива предоставя безплатна и поверителна правна помощ на децата и спомага да се гарантира, че те разбират правата си и процесуалните си възможности.¹⁰⁹

➤ В *Нидерландия* са интегрирани технологични решения, включително видеоматериали, които обясняват наказателния процес в съобразени с интересите на детето формати, и мобилни приложения, които позволяват на полицията или на юристите бързо да се свържат с преводачи, като по този начин се подобрява комуникацията с лицата, за които езикът не е роден.¹¹⁰

Някои държави са въвели **стандартизирани образци, за да улеснят съобразената с интересите на детето комуникация.**

➤ Например в *Полша* Министерството на правосъдието е разработило приложение към своите наредби с образец за писмена комуникация с деца.¹¹¹ Тези материали се ползват с добра репутация заради личния си тон, ясения и прост език и ефективното използване на пиктограми и визуални знаци за открояване на ключова информация.¹¹²

¹⁰⁴ De Bondt, W., Vercruyse, L., 2021. Procedural Safeguards for Children Who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings: Belgium. Social Fieldwork Research (FRANET), p. 20. Available online: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/be_ccp-country_report.pdf , pp. 31-32. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 17.

¹⁰⁵ ACCESS Baseline studies, p. 22.

¹⁰⁶ Пак там, p. 52.

¹⁰⁷ Пак там, p. 58.

¹⁰⁸ Пак там.

¹⁰⁹ <http://www.sdj.be/>. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 22.

¹¹⁰ От обсъжданията по време на онлайн семинарите със социални работници и пробационни служители. Проведени на 28 април и 5 май 2025 г. (ACCESS Online workshops with social workers and probation officers, 28 April and 5 May 2025). ICJ.

¹¹¹ Regulation of the Minister of Justice of November 7, 2024, on determining the templates of written instructions on the rights and duties of the suspect, the victim, and the witness (Journal of Laws, item 1658). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 50.

¹¹² Helsinki Foundation for Human Rights, Opinion on the draft regulation determining the templates of written instructions on the rights and duties of the suspect, the victim, and the witness, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/517/12387900/13073258/13073261/dokument678511.pdf> ; вж. също ACCESS Baseline studies, p. 50.

По отношение на **обучение и изграждане на капацитет за укрепване на съобразената с интересите на детето комуникация**, някои държави постигат забележителен напредък.

➤ В *Полша* съдебните стажове вече включват специализиран компонент относно производствата с участието на деца. Наред с другото този модул: (i) осигурява обучение по съобразени с интересите на детето техники за интервюиране; (ii) включва симулирани изслушвания, провеждани с психолози; и (iii) включва посещения на места в центрове за задържане на непълнолетни и в приюти.¹¹³ Както обаче се отбелязва в раздел 2.2, въздействието на това обучение е неравномерно в рамките на съдебната власт и са необходими допълнителни усилия, за да се осигури последователност на практика.¹¹⁴

3. Гаранции, свързани с лишаването от свобода

3.1. Международни и европейски правни стандарти

3.1.1. Лишаването от свобода като крайна мярка

Международното, включително регионалното, право и стандарти в областта на правата на човека недвусмислено изискват **лишаването на дете от свобода да се използва само като крайна мярка**¹¹⁵ и за възможно най-краткия подходящ срок.¹¹⁵ МПГПП гарантира правото на свобода и сигурност на личността, като изисква всяко лишаване от свобода да бъде законосъобразно и непроизволно; той гарантира също така всяко лице, арестувано или задържано по наказателно обвинение, да бъде изправено незабавно пред съдия, за да се избегне произволно задържане.¹¹⁶ Комитетът по правата на детето препоръчва нито едно дете да не бъде лишавано от свобода, освен ако не са налице действителни опасения за обществената безопасност или общественото здраве.¹¹⁷ Той освен това насърчава държавите да определят минимална възраст, под която децата не могат законно да бъдат лишавани от свобода, например 16-годишна възраст.¹¹⁸ Комитетът призова също държавите да гарантират, че всички лица под 18-годишна възраст към момента на извършване на престъплението се третират в рамките на системата на детското правосъдие, без изключения, позволяващи третирането им като пълнолетни извършители,¹¹⁹ тъй като подобни практики могат да изложат децата на по-сурови наказателни рамки и на практика да доведат до по-често или продължително използване на задържане.

Когато задържането се счете за необходимо, то трябва да се прилага за възможно най-кратък срок и при условия, които зачитат достойнството и висшия интерес на детето. Всяка наложена мярка трябва да бъде и пропорционална както на обстоятелствата и тежестта на престъплението, така и на потребностите на детето.¹²⁰

¹¹³ National School of Judiciary and Prosecution, Programme of judicial apprenticeship, available at: https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/program_aplikacji_sedziowskiej_21.01.2020.pdf.

¹¹⁴ ACCESS Baseline studies, p. 58.

¹¹⁵ КПД, член 37, буква „б“; вж. също Guidelines on child-friendly justice, 2010: „всяка форма на лишаване от свобода следва да бъде крайна мярка и да бъде за възможно най-краткия подходящ срок“. (Section 6 para. 19); Директива (ЕС) 2016/800, член 10: „Държавите членки гарантират, че лишаването от свобода на дете на всеки етап от производството е ограничено до възможно най-краткия подходящ срок“ и „Държавите членки гарантират, че лишаването от свобода, по-специално задържането, се налага на децата само като крайна мярка“; Копеукова срещу Украйна, ЕСПЧ, жалба № 3988405, решение от 19 януари 2012 г., раздел 43–44.

¹¹⁶ МПГПП, член 9, параграф 3.

¹¹⁷ CRC Committee, GC No 24, para. 89

¹¹⁸ Пак там.

¹¹⁹ Пак там, параграф 30.

¹²⁰ Член 40, параграф 4 от КПД и Общ коментар № 24 на Комитета по правата на детето, параграфи 73–74.

Децата трябва да бъдат настанявани отделно от възрастните, в съответствие с изискването на КПД, че „всяко дете, лишено от свобода, се отделя от възрастните, освен ако се счита, че в негов висш интерес е да не се прави това“.¹²¹ Комитетът по правата на детето авторитетно приема, че държавите следва да създадат специализирани заведения за деца, обслужвани от подходящо обучен персонал и функциониращи в съответствие със съобразени с интересите на детето политики и практики.¹²²

Освен отделянето от възрастните, международните стандарти изискват и диференциация сред децата, лишени от свобода, според тяхното правно положение и специфични потребности. По-конкретно специалният докладчик на ООН относно изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание подчертава, че децата трябва да бъдат подходящо отделяни при задържане, включително между деца в очакване на съдебен процес и тези, които са осъдени, както и по други относими критерии, като възраст, пол, уязвимост и увреждане.¹²³ Специалният докладчик подчертава освен това, че децата в конфликт със закона следва да бъдат настанявани в специализирани, подходящи за деца заведения, осигуряващи среда, която не наподобява затвор, при индивидуализирано настаняване и грижи, осигурявани от обучен персонал, като изключението на основание „висш интерес“ от отделянето от възрастните се тълкува стриктно и не по съображения за административно удобство.¹²⁴

Според Съвета на Европа също децата по правило следва да бъдат задържани отделно от възрастните, като съвместното задържане следва да се извършва само в изключителни случаи и когато по доказуем начин е във висш интерес на детето.¹²⁵ Практиката на ЕСПЧ потвърждава освен това, че децата, задържани в досъдебното производство трябва да бъдат настанявани отделно от възрастните.¹²⁶ По същия начин Директива (ЕС) 2016/800 изисква държавите членки да *„гарантират, че децата, които са задържани, се настаняват отделно от възрастните“*, освен ако отделянето би било в противоречие с висшия интерес на детето.¹²⁷

Важно е **заведенията за задържане на непълнолетни да са адаптирани към специфичните потребности на деца, свързани с развитието им**. Комитетът по правата на детето подчертава, че задържаните деца имат право на образование, съобразено с техните потребности и способности, наред с правото на здравеопазване и медицински прегледи.¹²⁸ Насоките на Съвета на Европа за съобразено с интересите на детето правосъдие освен това предвиждат, че задържаните деца трябва да имат достъп до подходящо образование, професионално ориентиране, медицинска грижа, духовни и религиозни практики и развлекателни дейности, включително физически упражнения и спорт.¹²⁹ Момичетата трябва да получават **равни нива на грижа, закрила, помощ и достъп до дейности**, включително спорт и развлечения.¹³⁰ Директива (ЕС) 2016/800 също задължава държавите членки да предоставят услуги,

¹²¹ КПД, член 37, буква „в“.

¹²² CRC Committee, GC No 24, para. 92.

¹²³ Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/28/68, 5 March 2015, para. 76.

¹²⁴ Пак там.

¹²⁵ Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section 6, para 20.

¹²⁶ Nart срещу Турция, ЕСПЧ, жалба № 20817/04, решение от 6 май 2008 г., параграфи 33, 35.

¹²⁷ Директива (ЕС) 2016/800, член 12, параграф 1.

¹²⁸ CRC Committee, GC No 24, paras. 95(c),(d).

¹²⁹ Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section 6, para. 21(b)

¹³⁰ Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/28/68, 5 March 2015, para. 78.

които осигуряват физическото и психическото развитие на задържаните деца, включително достъп до образование и обучение, адаптирани към индивидуалните способности и потребности, особено за децата с увреждания или с обучителни затруднения.¹³¹

Специалният докладчик относно изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание подчертава, че децата при задържане трябва да бъдат подпомагани да поддържат редовен контакт със семейството си, включително чрез посещения, кореспонденция и, когато е целесъобразно, временно напускане по семейни, образователни или други важни причини.¹³² Децата следва, доколкото е възможно, да бъдат настанявани в заведения близо до семейната им среда, а контактът с външния свят никога не трябва да се ограничава като дисциплинарна мярка.¹³³

КПД гарантира, че всяко дете, лишено от свобода, има право на незабавен достъп до правна и друга подходяща помощ, както и правото да оспори законосъобразността на задържането си пред компетентен, независим и безпристрастен орган с произнасяне в кратък срок.¹³⁴ За да се предотврати произволно или продължително лишаване от свобода, международните стандарти изискват периодичен преглед на решенията за задържане. МПГПП гарантира правото на всяко лице, лишено от свобода, да оспори законосъобразността на задържането си пред съд без забавяне и да бъде освободено, ако задържането е незаконосъобразно.¹³⁵

Комитетът по правата на детето насърчава въвеждането на механизми за автоматичен контрол, особено в случаите, които могат да доведат до осъждане или до дългосрочно лишаване от свобода, при които всяко дете има право всяко произнасяне за виновност или санкция да бъде преразгледано от по-висш компетентен, независим и безпристрастен орган, без да се изисква нарочно обжалване.¹³⁶ Директива (ЕС) 2016/800 също така изисква решенията за задържане на дете да се преразглеждат през разумни интервали, *служебно* или по искане на детето, на неговия адвокат или на компетентен съдебен орган.¹³⁷

3.1.2. Отклоняване и алтернативи на задържането

Международното право и стандартите в областта на правата на човека решително подчертават, че **отклоняването от системата на наказателното правосъдие и от задържането следва да бъде основният отговор спрямо децата в конфликт със закона**. Отклоняването като цяло се отнася до мерки, които позволяват децата да бъдат третирани без прибегване до съдебно производство, като се насочват към подходящи програми, услуги или интервенции на общностно равнище.¹³⁸ На практика това означава избягване или спиране на наказателното

¹³¹ Директива (ЕС) 2016/800, член 12, параграф 5.

¹³² Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/28/68, 5 March 2015, para. 77.

¹³³ Пак там.

¹³⁴ КПД, член 37, буква „г“.

¹³⁵ МПГПП, член 9, параграф 4.

¹³⁶ CRC Committee, GC No 24, para. 62.

¹³⁷ Директива (ЕС) 2016/800, член 10, параграф 2

¹³⁸ КПД, член 40, параграф 3, буква „б“.

производство в полза на мерки, които подпомагат развитието, отговорността и реинтеграцията на детето.¹³⁹

Съгласно Общ коментар № 24 на Комитета по правата на детето „отклоняването следва да бъде предпочитаният начин за третиране на деца в по-голямата част от случаите”.¹⁴⁰ Държавите се насърчават „непрекъснато да разширяват кръга на престъпленията, за които е възможно отклоняване, включително, когато е целесъобразно, тежки престъпления”.¹⁴¹ По същия начин Съветът на Европа призовава „алтернативите на съдебните производства, като медиация, отклоняване и алтернативно разрешаване на спорове”, да бъдат насърчавани винаги, когато това най-добре служи на висшия интерес на детето.¹⁴² Директива (ЕС) 2016/800 също изисква държавите членки да гарантират, че компетентните органи прибегват до „мерки, алтернативни на задържането, когато това е възможно”.¹⁴³

Възможностите за отклоняване от системата на наказателното правосъдие следва да **бъдат на разположение от възможно най-ранния момент**, след като детето влезе в контакт с правораздавателната система, и на всички последващи етапи на производството.¹⁴⁴ Отклоняването следва да се разглежда не като наказание, а като възможност: начин за спиране на официалните съдебни процеси, които могат да бъдат изцяло прекратени при удовлетворителното завършване на програма за отклоняване.¹⁴⁵ Важно е децата да предоставят своето свободно и информирано съгласие и да им бъде осигурен достъп до правна и друга помощ, за да преценят дали предложената мярка за отклоняване е подходяща и в техен висш интерес.¹⁴⁶

3.2. Нарушения на гаранциите, свързани с лишаването от свобода, и пропуски при прилагането им

Въпреки че международното право и стандартите в областта на правата на човека изискват лишаването от свобода да се използва само като крайна мярка, за възможно най-кратък подходящ срок, при стриктни процесуални гаранции и подходящи стандарти относно условията на задържане, шестте разгледани държави последователно не изпълняват тези задължения.

Лишаване от свобода в контекста на наказателното производство

Следните опасения се отнасят до лишаването от свобода на децата в рамките на системата на наказателното правосъдие, независимо дали като заподозрени, задържани под стража, или като лица, осъдени за престъпления.

В *Нидерландия*, макар децата на възраст 12—17 години да могат да бъдат осъдени на задържане за непълнолетни, ограничено до една година за тези на възраст 12—15 години и до две години за тези на възраст 16—17 години, съдилищата могат също така да налагат на децата мярка PIJ (настаняване в институция за закрила и

¹³⁹ UNICEF, 2022. Diversion of Children in Conflict with the Law from Formal Judicial Proceedings in Europe and Central Asia.

¹⁴⁰ CRC Committee, GC No 24, para. 16.

¹⁴¹ Пак там, параграф 16.

¹⁴² Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section B, para. 24.

¹⁴³ Директива (ЕС) 2016/800, член 11.

¹⁴⁴ CRC Committee, GC No 24, para. 16.

¹⁴⁵ Пак там, параграф 72. Отклоняването обаче може да се прилага само за деца над минималната възраст на наказателна отговорност, тъй като децата под тази възраст не могат да бъдат подведени под наказателна отговорност и поради това не могат да бъдат отклонявани от производства, които законно не могат да бъдат започнати. UNICEF, 2022. Diversion of Children in Conflict with the Law from Formal Judicial Proceedings. European Central Asia. <https://www.unicef.org/eca/media/27691/file/Five%20Advocacy%20Briefs%20on%20Child%20Justice%20&%20Child%20Friendly%20Justice:%20Diversion%20measures.pdf>.

¹⁴⁶ CRC Committee, General Comment No. 12 (2009) on the right of the child to be heard, CRC/C/GC/12, 20 July 2009, para. 59.

задържане на непълнолетни), когато се счете, че детето се нуждае от интензивно лечение, включително в случаи, свързани с поведенчески разстройства или тежки престъпления.¹⁴⁷ Тази мярка предполага лишаване от свобода за минимум три години и може да бъде удължена до седем години. Важно е, че по искане на прокуратурата мярка PIJ може да бъде преобразувана в разпореждане за лечение на пълнолетни (terbeschikkingstelling, TBS-maatregel) чрез настаняване на деца в закрито психиатрично лечебно заведение за възрастни в случаи, свързани с тежки престъпления и с лица, считани за опасни.¹⁴⁸ Тъй като тази мярка няма фиксиран максимален срок, тя създава риск децата да бъдат подложени на много дълго, потенциално неограничено във времето лишаване от свобода.¹⁴⁹

В по-широк план практиката на прехвърляне на децата към съдилища за възрастни или на подлагането им на наказания, предвидени за възрастни, представлява допълнителен проблем в няколко от изследваните държави, тъй като противоречи на международните стандарти за правата на детето.¹⁵⁰ В *Нидерландия* съдилищата могат да налагат наказания, предвидени за възрастни, спрямо деца на възраст 16–17 години, когато това е обосновано от тежестта на престъплението, характера на извършителя или обстоятелствата по делото.¹⁵¹ Това може да изложи децата на значително по-тежки наказания, включително лишаване от свобода до 30 години и психиатрични мерки за възрастни.¹⁵² По същия начин в *Белгия* чрез правния механизъм „оздравителна мярка“ (uithandengeving) непълнолетните на възраст 16 или повече години могат да бъдат прехвърляни към наказателни съдилища за възрастни, ако са обвинени в тежки престъпления и ако защитните мерки се считат за неподходящи.¹⁵³ Тези рамки създават риск деца да бъдат подложени на санкции и режими, предвидени за възрастни, включително продължително лишаване от свобода, като по този начин подкопават специфичните за деца гаранции, които следва да се прилагат в системите на детското правосъдие.

Друг постоянен проблем в три юрисдикции е неосигуряването на отделяне на децата от възрастните при задържане. В *Полша* децата задържани в досъдебното производство често не са отделени от възрастните задържани под стража.¹⁵⁴ В *Нидерландия* деца могат да бъдат задържани в същите заведения като възрастните по време на полицейско задържане, непосредствено след ареста.¹⁵⁵ В *Чехия* липсва законоустановена забрана за настаняване на деца заедно с възрастни в психиатрични институции.¹⁵⁶

В *Нидерландия* системният недостиг на персонал, високите отсъствия по болест и закриването на институции за детско правосъдие от 2021 г. насам доведоха до намален надзор и насоки за младите извършители, някои от които са затворени в килиите си, вместо да могат да имат достъп до образование, терапия и дейности за

¹⁴⁷ Government of the Netherlands. Penalties for juvenile offenders. <https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/penalties-jvenile-offenders> (Accessed 15 April 2026); Joost Richards, Sanne Hillege, Lieke van Domburgh. 2020. De PIJ-maatregel. <https://www.tijdschriftdepsycholoog.nl/wetenschap/de-pij-maatregel/>; ACCESS Baseline studies, p. 46.

¹⁴⁸ Article 77tc of the Dutch Criminal Code; ACCESS Baseline studies, p. 46.

¹⁴⁹ ACCESS Baseline studies, p. 46; Schmidt, E. P., Rap, S. E., and Liefwaard, T., „Young Adults in the Justice System: The Interplay between Scientific Insights, Legal Reform and Implementation in Practice in The Netherlands”, in Youth Justice, Volume 21(2), 2021, pp. 172-191, p. 181.

¹⁵⁰ CRC Committee, GC No 24, para. 30.

¹⁵¹ Article 77b of the Dutch Criminal Code.

¹⁵² ACCESS Baseline studies, p. 46.

¹⁵³ Decree of the French Community of January 18, 2018, on the Code of Prevention, Youth Assistance, and Child Protection, article 125.

¹⁵⁴ ACCESS Baseline studies, p. 57.

¹⁵⁵ Пак там, p. 46.

¹⁵⁶ Office of the Public Defender of Rights, 2024. Vulnerable Groups in Protective Treatment, https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/10-2023-NZ_ochranna_lecba_vyzkumna_zprava.pdf, pp. 5, 10.

реинтеграция.¹⁵⁷ Освен това поради недостига на места в общностно базирани алтернативи на задържане, съществува риск децата при задържане да не получат разрешение за напускане навреме, да бъдат лишени от подкрепата, от която се нуждаят, за да се реинтегрират в обществото, и да трябва да останат в закрыта институция за непълнолетни по-дълго от необходимото.¹⁵⁸

Бюджетните ограничения и съображенията за ефективност често подкопават ангажимента на дадена държава към алтернативи на задържането. В *Чехия*, въпреки че Законът за детското правосъдие формално включва принципите на възстановителното правосъдие, на практика възстановителното правосъдие рядко се използва като алтернатива на задържането на децата.¹⁵⁹ По същия начин в *Белгия* ограниченията на ресурсите и липсата на стандартизирани индивидуални оценки на децата, които са заподозрени или обвиняеми,¹⁶⁰ предназначени да направляват решенията на прокуратурата и съда относно подходящите мерки, възпрепятстват по-широкото използване на алтернативи на задържането, като образователни настанявания или медиация.¹⁶¹ В *Нидерландия* насоките предвиждат, че възстановителни интервенции следва да бъдат на разположение за всички дела с участието на младежи.¹⁶² На практика обаче медиацията между жертва и извършител и медиацията по наказателни дела се прилагат само в малък брой случаи.

Накрая, допълнително системно предизвикателство се крие в неравния достъп до мерки за отклоняване, който засяга непропорционално маргинализираните и икономически необлагодетелстваните групи. Например в *Словакия* Администрацията на Главния прокурор съобщи, че значителна част от младежката престъпност включва кражби, извършени от деца от икономически уязвима среда.¹⁶³ Тези деца често нямат достъп до правна помощ, преди да им бъде официално повдигнато обвинение, и са непропорционално подлагани на мерки, свързани с лишаване от свобода, при наличие на малко ефективни алтернативи.¹⁶⁴ Ограниченото използване на отклоняване от задържане не само утвърждава неравенствата, но и допринася за свръх представеност на уязвими деца в местата за задържане.

Фактическо лишаване от свобода извън наказателното производство

В няколко от разгледаните държави децата, заподозрени или обвинени в извършването на престъпления, могат да бъдат насочвани към ненаказателни пътища — включително мерки на семейното право, защитни мерки и образователни или институционални настанявания, — които водят до фактическо лишаване от свобода без процесуалните гаранции, които наказателното производство би осигурило.

¹⁵⁷ Inspectorate of Justice and Security, 2021. Inspectorates call for swift solutions to problems in juvenile detention institutions (JJI's). <https://www.inspectie-jenv.nl/actueel/nieuws/2021/10/28/inspecties-dringen-aan-op-snelle-oplossing-voor-problemen-jjis>. Вж. също ACCESS Baseline Studies, стр. 47.

¹⁵⁸ От обсъжданията по време на онлайн семинарите за социални работници и пробационни служители. Проведени на 28 април и 5 май 2025 г.
¹⁵⁹ Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M., 2019. Juveniles in the Process of Disrupted Socialisation. Prague: Institute for Criminology and Social Prevention, <https://www.iksp.cz/storage/169/458-Mladistvi-v-procesu-poruchove-socializace.pdf>, p. 58. По отношение на децата под възрастта на наказателна отговорност ниското използване на възстановителни техники се споменава от Hulmáková, J. et al., 2024. Children under Fifteen in the Juvenile Justice System Prague: Institute for Criminology and Social Prevention, <https://www.iksp.cz/deti-mladsi-patnacti-let-v-systemu-soudnictvi-ve-vesech-mladeze>, p. 33. Това проучване същевременно изтъква, че например прилагането на семейни групови конференции е уникална практика в няколко центъра на Пробационната и медиационна служба. – Пак там, стр. 55–56. Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 31.

¹⁶⁰ Член 7 от Директива (ЕС) 2016/800 изисква държавите членки да гарантират извършването на индивидуална оценка за всяко дете, което е заподозряно или обвиняемо в наказателното производство, като се вземат предвид неговата личност, зрялост, икономически, социален и семеен произход, както и всякакви специфични уязвимости, с цел определяне на подходящи мерки и процесуални гаранции. Вж. също: ICJ. 2021. Recommendations on the Main Principles

¹⁶¹ ACCESS Baseline studies, p. 20; De Bondt, W., Vercruyse, L., 2021. Procedural Safeguards for Children Who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings: Belgium. Social Fieldwork Research (FRANET), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/be_ccp-country_report.pdf, pp. 53-55.

¹⁶² Dutch Government, 2019. Policy Framework for Restorative Justice Facilities during Criminal Proceedings (Beleidskader herstelrecht voorzieningen gedurende het strafproces), Parliamentary Papers II 2018/19, 43775 VI, no. 115.

¹⁶³ ACCESS Baseline studies, p. 66.

¹⁶⁴ Пак там, p. 66.

Повтарящ се проблем в различните държави е, че децата в конфликт със закона могат да бъдат изпращани в институции, формално определени като образователни или поправителни по своя характер, в които престоят често представлява фактическо лишаване от свобода.¹⁶⁵ Такива настанявания обикновено са свързани със сходни нива на ограничения на свободата на движение, наблюдение и изолация от семейството и обществото, наложени под прикритието на семейното право и защитните мерки.¹⁶⁶

Един от ключовите допринасящи фактори е припокриването между рамките на семейното и на наказателното право, наблюдавано в държави като *Чехия* и *Словакия*. Основният проблем се крие в използването на мерки на семейното право като квази наказателни инструменти, чрез което се заобикалят процесуалните гаранции, които иначе биха били гарантирани съгласно наказателния процес, и се подкопават правата на децата на справедлив съдебен процес.¹⁶⁷ Това важи особено за децата под възрастта на наказателна отговорност (вж. глава III, раздел 2).

В *Чехия* и *Словакия* например децата често се настаняват в закрити или полузакрити образователни заведения на основание наложени мерки на семейното право, които често се предпочитат пред алтернативни мерки, които не включват задържане, или са общностно базирани.¹⁶⁸ В Чехия предполагаемостта или твърдяно нарушение на наказателния закон от страна на детето често се възприема едновременно като поведенчески проблем и се третира чрез мерки на семейното право, водещи до настаняване в институционална грижа.¹⁶⁹ Тези настанявания могат да се извършват в същите видове заведения, използвани за деца в конфликт със закона,¹⁷⁰ включително закрити резидентни образователни институции със строги режими и твърди графици.¹⁷¹ Тези настанявания засягат в несъразмерно голяма степен деца в неравностойно положение, изложени на риск от бедност, социално изключване или с психосоциални увреждания,¹⁷² докато децата от по-стабилни семейства е по-вероятно да се възползват от общностно базирани алтернативи на задържане.¹⁷³

В *Словакия* деца могат да бъдат настанявани и в центрове за превъзпитание чрез гражданскоправни механизми, като временни мерки,¹⁷⁴ образователна мярка,¹⁷⁵ или институционална грижа,¹⁷⁷ понякога единствено въз основа на подозрение за, а

---

¹⁶⁵ Пак там, pp. 7, 10.

¹⁶⁶ Социалните санкции са: „правни принудителни мерки, прилагани спрямо лицето не с цел неговото наказване, а с цел коригиране на неговите отклонения“. David Garland, „The Birth of the Welfare Sanction“, in *British Journal of Law and Society*, Volume 8(1), 1981, pp. 29-45, 40. „Типични примери за социални санкции са настаняването на дете в различни видове институции, различни от затвор (образователни, за социална грижа или за здравна грижа), при което престоят не се представя като наказание, а като закрила — било на детето, било на обществото.“ Anna Sležková, „Making assessment truly individual: the importance of the philosophical concept of objectification of man for the interpretation of the right of children in conflict with the law to individual assessment“, in *EJLS*, Volume 16(2), 2025, pp. 27-76, fn. 80.

¹⁶⁷ ACCESS Baseline studies, pp. 6-7.

¹⁶⁸ Пак там, p. 10.

¹⁶⁹ Пак там, p. 35–36.

¹⁷⁰ Пак там, p. 36.

¹⁷¹ Пак там, p. 30.

¹⁷² Това отразява склонност противоправното поведение на децата да се тълкува като произтичащо от недостатъци в социалната им среда, особено когато се счита, че те произхождат от „дисфункционални“ семейства, което дори е законово условие за постановяване на тези мерки. На практика децата, които вече са изправени пред структурни неблагоприятни фактори, като бедност, социално изключване, дискриминация (включително много ромски деца) или образователни затруднения, е по-вероятно да бъдат считани за извън родителски контрол, като тези фактори често се третират като решаващия повод за извеждане от семейството и настаняване в институционална грижа. ACCESS Baseline studies, pp. 35-36.

¹⁷³ От обсъжданията по време на онлайн семинара за съдии. Проведен на 14 и 21 май 2025 г.

¹⁷⁴ Act No. 161/2015 Coll., the Code of Non-Dispute Procedure, section 367.

¹⁷⁵ Act No. 36/2005 Coll., on Family, section 37 (3).

¹⁷⁶

¹⁷⁷ Act No. 36/2005 Coll., on Family, section 54.

не на доказано престъпно поведение.¹⁷⁸ Макар законът да предвижда контрол на решенията за настаняване на всеки шест месеца,¹⁷⁹ контролът е често повърхностен.¹⁸⁰ На практика, веднъж настанени, деца могат да останат в тези институции до навършване на пълнолетие или до 19-годишна възраст,¹⁸¹ което в някои случаи е дори по-дълго от максималното наказание лишаване от свобода, допустимо за основното престъпление, което изначално е довело до тяхното настаняване.¹⁸² Положението в *Чехия* е до голяма степен сходно: макар институциите да се наричат „домове за деца с училища“ или „закрити образователни институции“, те изпълняват равностойна функция и пораждаат сходни опасения относно продължителното и неадекватно преразглеждане на лишаването от свобода.

Използването на лишаването от свобода в *Чехия* поражда особени опасения по отношение на децата, подложени на т.нар. защитни мерки, включително „защитно лечение“,¹⁸³ което може да включва настаняване в психиатрични болници. Тези мерки са особено обезпокоителни за децата с психични и/или психосоциални увреждания. Такива настанявания могат да бъдат постановени не само за тежки престъпления, но и за дребни деяния, като кражба, хулиганство или повреждане на имущество.¹⁸⁴

Макар законът в *Чехия* да ограничава продължителността на наказанието „лишаване от свобода“ за непълнолетни¹⁸⁵, като правило до половината от наказанието, което съдът би могъл да наложи на възрастни, и без да надвишава пет години или десет години в изключителни случаи, мерките „защитно лечение“ често нямат ясни законови срокове.¹⁸⁶ Такива безсрочни или с неопределен край мерки, или такива без ясно определена максимална продължителност, са несъвместими с правото на свобода и сигурност и с изискването задържането да се налага само за възможно най-краткия подходящ срок.¹⁸⁷

Освен това образователното, физическото и психологическото развитие на децата, лишени от свобода – независимо дали това е в резултат на наказателни мерки или на настаняване, разпоредено в рамките на семейното или защитното законодателство – често не е достатъчно подкрепено. В *Словакия* бяха изразени сериозни опасения относно спазването на правните стандарти и условията в центровете за превъзпитание, които са описани като нехуманни и където има сигнали за сексуално насилие над деца.¹⁸⁸ В *Чехия* подобни опасения възникват в случаи,

¹⁷⁸ ACCESS Baseline studies, p. 67.

¹⁷⁹ Следва да се добави, че това задължение за редовен преглед на целесъобразността на продължителността на настаняването на детето е изрично уредено в словашкото право по отношение на мерките на семейното право, но не и по отношение на наказателноправната мярка защитно възпитание.

¹⁸⁰ В доклада се посочва, че съдилищата некритично приемат докладите на органите за закрила на детето и за социално подпомагане, в които се твърди, че превъзпитанието следва да продължи, или докладите на самия център за превъзпитание. General Prosecutor's Office of the Slovak Republic, 2024. Assessment of the State of Legality in Re-education Centres, докладът е достъпен на словашки: <https://www.genpro.gov.sk/informacie/spravy/detail/generalna-prokuratura-sr-pre-zistenia-o-zavaznom-porusovani-pravdeti-v-reeducacnych-centrach-zvolava-generalny-prokurator-sr-multilateralne-pracovne-stretnutie/>, p. 7.

¹⁸¹ Удължаване до 19-годишна възраст е възможно за защитно възпитание съгласно Наказателния кодекс, раздел 103 (2).

¹⁸² ACCESS Baseline studies, p. 68.

¹⁸³ Раздел 99 от Наказателния кодекс; „Защитното лечение се налага от съда като амбулаторна мярка или се изтърпява като стационарна мярка в здравно заведение. То може да се изтърпява и в затвор, ако е наложено от съда заедно с наказание лишаване от свобода.“ CPT. 2025. Report to the Czech Government on the visit to Czechia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 26 April 2024, CPT/Inf (2025) 1, fn. 43.

¹⁸⁴ Office of the Public Defender of Rights, 2024. Vulnerable Groups of People in Protective Treatment. Brno: Office of the Public Defender of Rights, https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/10-2023-NZ_ochranna_lecba_vyzkumna_zprava.pdf, p. 7. Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 41.

¹⁸⁵ „Непълнолетен означава лице, което към момента на извършване на престъплението (наричано „провинение“ [provinění] в случая на непълнолетните) е навършило 15-годишна възраст, но все още не е навършило 18 години“. European justice. 2024. Rights of minors in court proceedings: Czechia.

https://e-justice.europa.eu/topics/your-rights/rights-minors-court-proceedings/cz_en.

¹⁸⁶ От проведените дискусии по време на онлайн семинара за съдии. Проведен на 14 и 21 май 2025 г.

¹⁸⁷ КПД, член 37, буква „б“.

¹⁸⁸ General Prosecutor's Office of the Slovak Republic, 2024. Assessment of the State of Legality in Re-education Centres, <https://www.genpro.gov.sk/informacie/spravy/detail/generalna-prokuratura-sr-pre-zistenia-o-zavaznom-porusovani-pravdeti-v-reeducacnych-centrach-zvolava-generalny-prokurator-sr-multilateralne-pracovne-stretnutie/>. Вж. също ACCESS Baseline Studies, p. 68.

когато деца в конфликт със закона са настанени в психиатрични болници под мярка „защитно лечение“. В такива условия достъпът до образование често не е гарантиран,¹⁸⁹ а децата могат да бъдат ненужно изолирани, с ограничен контакт с връстниците си.¹⁹⁰ В *България* децата под възрастта на наказателна отговорност (под 14 години) не могат да бъдат наказателно преследвани или наказвани по наказателния закон. Въпреки това, когато се твърди, че такива деца са извършили деяния, които биха съставлявали престъпление, ако са извършени от по-възрастно лице, те все пак могат да бъдат подложени на производства, които наподобяват наказателното производство. Тези производства се провеждат по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, а не по Наказателния кодекс, и могат да доведат до постановяване от съда на настаняване на детето в социално-педагогически или във възпитателни интернати.¹⁹¹ Децата и техните законни настойници нямат възможност да отправят искане до съда за преглед на настаняването им в тези училища, в които са лишени от свобода. Тази практика изглежда несъвместима с гаранциите за *habeas corpus* по член 9, параграф 4 от МПГПП и член 5, параграф 4 от ЕКПЧ, както и по член 37, буква „г“ от КПД.

3.3. Добри практики

Някои държави са предприели важни стъпки за привеждане на националните практики в съответствие с международните гаранции и за намаляване на вредното въздействие на лишаването от свобода върху децата. Няколко юрисдикции са разработили структурирани подходи, за да гарантират, че лишаването от свобода се използва само като крайна мярка.

Алтернативи на задържането

➤ В *Белгия* националните закони уреждат, че задържането в контекста на наказателно производство срещу деца може да се използва само като крайна мярка за възможно най-кратък срок,¹⁹² и че лишаването от свобода трябва да бъде предшествано от системно обмисляне на алтернативни мерки, включително такива с възстановителен, образователен или надзорен характер (като професионална подкрепа, условен престой в семейството или настаняване в резидентни заведения, несвързани с лишаване от свобода).¹⁹³

➤ В *Нидерландия* в рамките на наказателното производство децата могат да бъдат освободени от задържане в досъдебното производство при определени условия. Тези условия могат да включват участие в консултиране, задължително докладване, ограничения по отношение на определени зони или вещества и изисквания за посещаване на училище или за поддържане на структуриран ежедневен режим.¹⁹⁴

➤ В *България* органите прилагат мерки, алтернативни на задържането, винаги когато това е възможно. Те могат да включват надзор от родител или настойник, надзор от училищната администрация, надзор от служители на възпитателното

¹⁸⁹ Office of the Public Defender of Rights, 2019. Protective Treatment, Coercive Measures and Other Issues: Report from Systematic Visits, p. 30. Вж. също ACCESS Baseline, стр. 40.

¹⁹⁰ Páv, M., Švarc, J., 2018. Current State and Recommendations for the Further Development of the Network of Protective Treatment. Prague: Ministry of Health, 2018, https://www.reformapsychiatrie.cz/sites/default/files/2023-02/KA1_St%C3%A1vaj%C3%AD%C3%AD%20stav%20a%20doporu%C4%8Den%C3%AD%20k%20dal%C5%A1

¹⁹¹ От проведените дискусии по време на онлайн семинара за съдии. Проведен на 14 и 21 май 2025 г.; ACCESS Baseline studies,

¹⁹² Действащи нормативни актове в общностите и регионите:

¹⁹³ Defence for Children International Belgium, 2015. A practical guide for lawyers representing children in conflict with the law. https://lchild.eu/wp-content/uploads/2016/05/Guide_Avocats_FR-web.pdf, p. 54, 97-98. Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 21.

¹⁹⁴ Dutch Code of Criminal Procedure, article 493(1) (article 493 lid 1 Sv); Decree on the Implementation of Criminal Law Decisions (Besluit tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen), article 2.6. Вж. също ACCESS Baseline studies,

училище, в което е настанен непълнолетният, или надзор от инспектор от детска педагогическа стая или от член на местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.¹⁹⁵

➤ В Чехия Пробационната и медиационна служба апробира и насърчава използването на семейни групови конференции, които събират детето, семейството и други страни, за да обсъдят и да набележат конструктивни решения, адаптирани към потребностите на детето.¹⁹⁶ Макар да не са формално регламентирани и понякога да изискват одобрение от прокуратурата, техните резултати могат да дадат информация за решенията на съда или прокурора, включително относно алтернативите на задържането.

Съобразени с интересите на детето условия на задържане

➤ Дори когато лишаването от свобода стане необходимо, някои държави са предприели съществени стъпки за намаляване на неговата вреда и за привеждане на практиката в съответствие със стандартите за правата на детето. В *Нидерландия* децата, които иначе биха били задържани в досъдебно производство, могат вместо това да останат у дома, при приемно семейство или да бъдат задържани в малки по мащаб заведения за детско правосъдие.¹⁹⁷ Тези малки по мащаб заведения, каквито понастоящем в цялата страна има само пет, обикновено са разположени по-близо до дома на детето и са замислени така, че да позволят продължаване на посещаването на училище и запазване на личния и семейния живот.¹⁹⁸

➤ Ключова гаранция е **стриктното отделяне на деца от възрастни** при задържане с цел защита на тяхната безопасност и благополучие. В *Чехия* децата трябва да бъдат настанявани отделно от възрастните при задържане, включително както при досъдебно задържане (под стража), така и при задържане след осъждане, дори след навършване на 18-годишна възраст, когато това е обосновано от обстоятелствата им и от висшия интерес на всички засегнати непълнолетни.¹⁹⁹

➤ В *Белгия* стриктното отделяне между деца и възрастни се прилага на всички етапи на процеса; дори когато делото на дете бъде отнесено до съд за възрастни, то остава в специализирано заведение за непълнолетни до навършване на 18-годишна възраст, след което може да бъде прехвърлено в системата за възрастни.²⁰⁰

Освен отделянето от възрастни, няколко юрисдикции са предприели допълнителни стъпки за **подпомагане на развитието и благосъстоянието на задържаните деца**. Следните примери илюстрират добри практики за осигуряване на адекватни условия и подкрепа в местата за задържане, макар да не предполагат, че задържането следва не следва да бъде предпочитано, когато биха могли да се приложат алтернативи, несвързани с лишаване от свобода, или общностно базирани алтернативи.

➤ В *Белгия* децата, лишени от свобода в рамките на системата на наказателното правосъдие, се настаняват в публични институции за закрила на младежта (IPPJ), в

¹⁹⁵ ACCESS Baseline studies, p. 26.

¹⁹⁶ От проведените дискусии по време на онлайн семинара за съдии. Проведен на 14 и 21 май 2025 г.

¹⁹⁷ Dutch Code of Criminal Procedure, Article 493(3) (Article 493 lid 3 Sv). Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 45.

¹⁹⁸ ACCESS Baseline studies, p. 46.

¹⁹⁹ Act No. 293/1993 Coll., on pretrial detention, section 26 (1); Act No. 218/2003 Coll., the Juvenile Justice Act, section 79(1). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 28.

²⁰⁰ De Bondt, W., Vercruyssen, L., 2021. Procedural Safeguards for Children Who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings: Belgium. Social Fieldwork Research (FRANET), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/be_ccp-country_report.pdf, p. 63. Defence for Children International Belgium, 2018. My Lawyer, My Rights - Enhancing children's rights in criminal proceedings in the EU - The role of the minor's lawyer in protective and criminal proceedings in Belgium. National Report Belgium

които имат по-голям достъп до образование, здравеопазване, продължаващ контакт със семейството си и свобода на религията.²⁰¹

➤ В *Полша* центровете за задържане на непълнолетни са оборудвани с пространства за развлечения, библиотеки и аудио-визуални средства, а персоналът е обучен да разбира психологическите потребности на децата при задържане.²⁰²

Механизмите за надзор и отчетност играят решаваща роля в защитата на децата при задържане.

➤ В *Словакия* неотдавнашни законодателни реформи предоставиха на омбудсмана правомощието да наблюдава затворите и други места, в които деца могат да бъдат лишени от свобода, което спомага да се осигурят хуманно третиране и прозрачност на практика.²⁰³

Заличаване на съдимостта

Свеждането до минимум на дългосрочната вреда за деца в конфликт със закона е силно подчертано в международните стандарти за правата на детето. То надхвърля отклоняването на деца от задържане и от наказателно производство, като включва внимателно управление на съдимостта след контакт с правораздавателната система.

Комитетът по правата на детето препоръчва държавите „да въведат правила, позволяващи заличаването на съдимостта на деца при навършване на 18-годишна възраст, било автоматично, било, в изключителни случаи, след независим преглед“²⁰⁴. По същия начин Съветът на Европа подчертава, че за да се подпомогне реинтеграцията, съдимостта на деца следва да се пази поверителна и неразкриваема извън правосъдната система, след като те навършат пълнолетие.²⁰⁵ Разкриване следва да се допуска само при изключителни обстоятелства, като тежки престъпления, опасения за обществената безопасност или ситуации, свързани с работа с деца.²⁰⁶ Важно е отклоняването никога да не води до съдимост. Макар поверителни записи за мерките за отклоняване да могат да се съхраняват за административни или изследователски цели, Комитетът по правата на детето подчертава, че те не трябва да се третират като осъждания или да се използват за създаване на съдимост.²⁰⁷ Поверителността е от съществено значение: достъпът до такива записи следва да бъде строго ограничен до участниците, пряко ангажирани в производството.²⁰⁸

²⁰¹ Defence for Children International Belgium, 2015. *A practical guide for lawyers representing children in conflict with the law*. https://iachild.eu/wp-content/uploads/2016/05/Guide_Avocats_FR-web.pdf, pp. 55, 97-98. De Schutter, O., Ringelheim, J., Dhetz, N., Van Keirsbilck, B. (eds.), 2015. *Education of Children Deprived of Liberty: They Also Have a Right to Education Behind Bars*. Educational Tool No. 5. https://www.brudoc.be/opac_css/doc_num.php?explnum_id=1434 Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 21.

²⁰² Наредба на министъра на вътрешните работи от 4 юни 2012 г. относно помещенията, предназначени за лица, задържани или доведени за проверка за трезвост, преходните помещения, временните преходни помещения и полицейските центрове за задържане на непълнолетни, правилата за пребиваване в тези помещения, както и реда за обработка на видеозаписите от тези помещения, стаи и килии (консолидиран текст, Държавен вестник, 2023 г., № 2672, с последващите изменения). Вж. също ACCESS Baseline Studies, p. 56.

²⁰³ Act 110/2023 Coll. Amending Act No. 564/2001 on the Public Defender of Rights, as amended, and amending certain other acts. Вж. също <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt/information-national-preventive-mechanisms>; Act No. 176/2015 Coll., on the Commissioner for Children and the Commissioner for Persons with Disabilities, Section 4(1)(b)(2) in connection with Section 4(2)(h)).

²⁰⁴ CRC Committee, GC No 24, para. 71.

²⁰⁵ Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section 2 para. 83.

²⁰⁶ Пак там, IV, Section 2 para. 83.

²⁰⁷ CRC Committee, GC No 24, para. 18 (f).

²⁰⁸ CRC Committee, GC No 10, para 66: „Освен това правото на неприкосновеност на личния живот означава и че записите за извършителите деца следва да се пазят строго поверителни и затворени за трети лица, с изключение на тези, които са пряко ангажирани в разследването, разглеждането и произнасянето по делото. С оглед на избягването на стигматизация и/или предвзрителни заключения, записите за извършителите деца не следва да се използват в производства срещу възрастни по последващи дела, свързани със същия извършител (вж. Пекинските правила, правила 21.1 и 21.2), или за утежняване на такова бъдещо осъждане.“

Макар повечето от шестте разгледани държави да разполагат със системи за заличаване на съдимостта на децата след определен период, остават предизвикателства, свързани с последователността и прозрачността. В някои юрисдикции записите все още могат да се появяват при кандидатстване за работа, понякога ограничено до чувствителни длъжности, но в други — по-широко достъпни.

Някои държави са разработили добри практики в тази област: отклоняването в Белгия и Нидерландия обикновено не води до съдимост, а задържането в полските поправителни заведения за непълнолетни също не води до съдимост. В Белгия децата могат да поискат от съдия заличаване на записите им след навършване на 18-годишна възраст, при условие че са изминали пет години от завършването на осъждането или наказанието, довело до записа. България определя реабилитацията като право: когато детето изтърпи наказанието си и не извърши престъпление в продължение на две години, записът се заличава автоматично. В Нидерландия децата, обвинени в дребни престъпления, могат да бъдат отклонени от системата на наказателното правосъдие и, ако детето не извърши ново престъпление, тези дребни престъпления се заличават от записа. От друга страна, съдимостта за тежки престъпления и сексуални престъпления може да се пази безсрочно.

III. Обичайни предизвикателства пред упражняването от деца на техните права

1. Дискриминационни практики, засягащи упражняването на процесуалните права

1.1. Международни и европейски правни стандарти

Принципът на недискриминация е залегнал в няколко основополагащи международни и регионални инструменти в областта на правата на човека, като служи за основа на справедливото и равно третиране във всички съдебни производства, включително тези с участието на деца. МПГПП изисква държавите да гарантират правата на всички лица без разлика, основана на раса, пол, език, религия или друг признак,²⁰⁹ като осигуряват равенство пред закона и равна защита от закона срещу дискриминация.²¹⁰ На регионално равнище инструменти като Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС) предвиждат по-широк набор от забранени признаци: *„забранена е всяка форма на дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политически или други мнения, принадлежност към национално малцинство, имотно състояние, рождение, увреждане, възраст или сексуална ориентация“*.²¹¹

КПД изисква държавите – страни по нея, да гарантират, че всички деца упражняват правата си по Конвенцията *„без каквато и да е дискриминация“*, и да предприемат *„всички подходящи мерки“* за защитата им от такава дискриминация.²¹² Освен това КПД задължава държавите да третират всяко дете, обвинено в

²⁰⁹ МПГПП, член 2.

²¹⁰ МПГПП, член 26.

²¹¹ Европейски съюз, Харта на основните права на Европейския съюз, ОJ C 202/389, 7 юни 2016 г.

²¹² КПД, член 2, параграф 1.

извършването на престъпление, „по начин, съвместим с насърчаването на чувството му за достойнство и собствена стойност“.²¹³ Конвенцията за правата на хората с увреждания (КПХУ) подчертава значението на разумните улеснения за насърчаване на равенството и премахване на дискриминацията, като пояснява, че мерките, необходими за постигане на фактическо равенство, не следва да се считат за дискриминационни.²¹⁴

По същия начин Съветът на Европа изисква правата на децата да бъдат защитавани „без дискриминация на каквото и да е основание“, включително, но не само, пол, етнически произход, социално-икономически произход, увреждане, миграционен статус или принадлежност към малцинствена група.²¹⁵ Директива (ЕС) 2016/800 укрепва това задължение, като изисква държавите членки да гарантират, че децата „винаги се третира по начин, който защитава тяхното достойнство“.²¹⁶

Системната дискриминация обаче често е повод за загриженост по отношение на децата, които предполагаемо са в конфликт със закона. Тя често е всепроникваща и дълбоко вкоренена в социалните структури, законите и институционалните практики, като създава трайни неблагоприятни условия за определени групи, а привилегирова

други.²¹⁷ Комитетът на ООН по правата на детето подчертава, че правото на недопускане на дискриминация по КПД изисква не само забрана на неравното третиране, но и активни мерки, за да се гарантира, че всички деца могат да упражняват правата си на практика.²¹⁸ Това предполага предприемане на позитивни стъпки за преодоляване на същностните неравенства и за реформиране на структурните и културните условия, които увековечават изключването.²¹⁹

Съветът на Европа признава, че в определени случаи **могат да бъдат необходими позитивни мерки**, за да се осигури действително равенство. Той настоятелно призовава държавите да осигурят съобразена закрила и подкрепа за особено уязвимите деца, включително мигрантите, непридружените малолетни и непълнолетни, децата с увреждания, ромските деца и тези, които живеят в институции или на улицата.²²⁰

Накрая, предотвратяването на дискриминацията изисква и **съобразено с културните особености, мултидисциплинарно обучение** за всички специалисти, ангажирани в детското правосъдие. Комитетът по правата на детето откроява необходимостта от обучение, основано на познания за развитието на детето, за причините за престъпността сред младежите, за специфичните уязвимости на маргинализираните групи и за използването на алтернативи на задържането.²²¹

1.2. Нарушение на правните стандарти и пропуски в прилагането им

Въпреки ясните правни стандарти, децата в конфликт със закона в шестте разгледани държави от ЕС продължават да се сблъскват с дискриминационно

²¹³ КПД, член 40, параграф 1.

²¹⁴ Конвенция за правата на хората с увреждания на ООН, приета на 12 декември 2006 г., 61-ва сесия на Общото събрание, Резолюция A/RES/61/106, член 5.

²¹⁵ Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section D para. 1.

²¹⁶ Директива 2016/800 на ЕС, член 13, параграф 2.

²¹⁷ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 20 on non-discrimination in economic, social and cultural rights, E/C.12/GC/20 (2 July 2009), para. 12.

²¹⁸ CRC Committee, General Comment No. 21 (2017) on the rights of children in street situations, CRC/C/GC/21, 20 June 2017, para. 26.

²¹⁹ Пак там.

²²⁰ Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section D, para. 2.

²²¹ CRC Committee, GC No 24, para. 112.

третиране в наказателното производство. Тези неравенства произтичат от множество взаимосвързани фактори, включително езикови и комуникационни бариери, неадекватно обучение на специалистите, опорочени индивидуални оценки, като недостатъчна преценка на възрастта, зрелостта, психичното здраве, уязвимостта и социалния произход на детето, и системни предубеждения, свързани със социално-икономическия статус, увреждането и малцинствения произход.

Една от основните пречки е липсата на ефективна комуникация, която да отчита езиковите, културните или когнитивните потребности на децата. В *Словакия* децата, чийто основен език е ромски или унгарски, често получават процесуална информация, която не е адаптирана спрямо техния език или произход.²²² В *Белгия* преводачи не са надеждно на разположение за деца, които не говорят един от националните езици, а тези, които са на разположение, може да нямат обучение по съобразена с интересите на детето комуникация.²²³ В *Чехия* потребностите на деца с интелектуални или психосоциални увреждания често се пренебрегват — работещите в системата на наказателното правосъдие са склонни да общуват с тези деца само при снемане на показания, свеждайки участието им до разпит, вместо да дават възможност за активно участие в производството.²²⁴

Ключов фактор за подобни пропуски е липсата на структурирано, задължително обучение за специалисти, работещи с деца в съдебната система. Макар да съществуват определени курсове за обучение, обикновено обхващащи основна комуникация или детска психология, те често са факултативни и оставени на личната мотивация на специалистите, при наличие на малко институционални стимули за осигуряване на участие. В резултат на това, критични области като правата на хората с увреждания, чувствителността към културните особености и недискриминацията, остават на заден план. Например в *Белгия*, въпреки че от съдиите и прокурорите се изисква да завършат обучение чрез Института за съдебно обучение, учебната програма няма съществено съдържание относно межкултурната осведоменост и многообразието.²²⁵ Фактори като култура, религия, социално-икономическа несигурност и ограничено владение на езика често се подценяват като източници на уязвимост.²²⁶ В резултат на това потребностите на деца от ЛГБТК+ общността, на деца с увреждания и на деца от културни или езикови малцинства се разглеждат недостатъчно. В *Полша* по подобен начин обученията както за адвокатските, така и за съдебните стажове не включват специални курсове за работа с деца от маргинализирани групи.²²⁷

Тези недостатъци намират допълнително отражение в начина, по който се провеждат индивидуалните оценки.²²⁸ Както в *Словакия*, така и в *Чехия* икономическият, социалният и семейният произход на децата често се представят като индивидуални недостатъци, а не като структурно неблагоприятни условия.²²⁹ В

²²² ACCESS Baseline studies, pp. 5, 65.

²²³ De Bondt, W., Vercruyse, L., 2021. Procedural Safeguards for Children Who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings: Belgium. Social Fieldwork Research (FRANET), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/be_ccp-country_report.pdf, pp. 54-55. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 22.

²²⁴ ACCESS Baseline studies, p. 39.

²²⁵ Defence for Children International Belgium, 2018. My Lawyer, My Rights - Enhancing children's rights in criminal proceedings in the EU - Le rôle de l'avocat du mineur dans les procédures protectionnelles et pénales en Belgique. Rapport national Belgique. <https://iachild.eu/wp-content/uploads/2016/05/RAPPORT-MLMR-COMPLET.pdf>, p. 55. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 22.

²²⁶ De Bondt, W., Vercruyse, L., 2021. Procedural Safeguards for Children Who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings: Belgium. Social Fieldwork Research (FRANET), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/be_ccp-country_report.pdf, pp. 54-55. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 6, 22.

²²⁷ ACCESS Baseline studies, p. 58.

²²⁸ Член 7 от Директива (ЕС) 2016/800 изисква държавите членки да гарантират извършването на индивидуална оценка за всяко дете, което е заподозряно или обвиняемо в наказателното производство, като се вземат предвид неговата личност, зрялост, икономически, социален и семеен произход, както и всякакви специфични уязвимости, с цел определяне на подходящи мерки и процесуални гаранции. Вж. също: ICJ. 2021. Recommendations on the Main Principles

²²⁹ ACCESS Baseline studies, p. 7.

Словакия оценките са тясно съсредоточени върху експертни диагнози, докато по-широки системни фактори, като бедност или социално изключване, се преинтерпретират като индивидуални рискови показатели.²³⁰ По същия начин в Чехия тези структурни предизвикателства се използват за обосноваване на принудителни интервенции, вместо да се третират като социални условия, изискващи подкрепа.²³¹ Академичните затруднения и неуспехът в училище често се разглеждат изолирано от ключови фактори, като нестабилност на жилищното положение или дискриминация, което допълнително изкривява оценките.²³² В *Белгия* законова разпоредба позволява обхватът и прецизността на оценките да бъдат намалени „въз основа на обстоятелствата по делото“,²³³ което често подкопава правото на децата с езикови или културни бариери да получат пълна и пълноценна оценка.

Дискриминацията се проявява и в началните етапи на наказателното производство, особено по време на контакта с полицията, подозрението, регистрацията като заподозрян и досъдебните мерки, често по социално-икономически признак. В *Нидерландия* полицейските и правосъдни политики, насочени към т.нар. „уязвими квартали“, доведоха до непропорционално голям брой деца, регистрирани като заподозрени в извършването на престъпления, и до по-високи нива на предварително задържане сред деца от семейства с ниски доходи, мигранти и представители на малцинства.²³⁴ Над половината от всички деца-заподозрени живеят само в 10% от тези квартали, а близо 15% от децата живеят само в 1% от кварталите.²³⁵ Политики като подхода *Top600* в Амстердам — целенасочена интервенция, съсредоточена върху лица, идентифицирани като рецидивисти с висок риск въз основа на полицейски и общински данни,²³⁶ често се сравняват с прогнозната полицейска дейност. Макар да са предназначени за намаляване на рецидивизма, оценките поставят под въпрос тяхната ефективност, а те продължават да засягат непропорционално определени демографски групи.²³⁷

Сходни модели съществуват в *Чехия*, където е по-вероятно ромските деца да бъдат извеждани от семействата си при подозрение за престъпление.²³⁸ В *Словакия* голяма част от регистрираната престъпност сред младежите в региона, особено престъпленията срещу собствеността, като кражба, е тясно свързана с икономическите лишения, но въпреки държавата е склонна да отдава приоритет на наказателните мерки, вместо да преодолява първопричините.²³⁹

Децата с увреждания се сблъскват с някои от най-тежките форми на дискриминация. В *Чехия* съществува пряка зависимост между психосоциалните или

²³⁰ Пак там, р. 12.

²³¹ Пак там, р. 35.

²³² Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M., 2019. Juveniles in the Process of Disrupted Socialisation. Prague: Institute for Criminology and Social Prevention, <https://www.iksp.cz/storage/169/458-Mladistvi-v-procesu-poruchove-socializace.pdf>, pp. 71–72. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 35.

²³³ Article 50 section 2 of the Law of 8 April 1965. Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 20.

²³⁴ Данните показват, че сред децата, регистрирани като заподозрени в полицейските регистри през 2022 г., тези с мигрантски произход са ясно свръхпредставени: младежите от нидерландските Кариби (44/1000), Мароко (31/1000) и Суринам (31/1000) се регистрират като заподозрени по-често от младежите без мигрантски произход (11/1000). Освен това данните показват, че децата и младите хора от семейства с ниски доходи (28/1000) са много по-разпространени от тези от семейства с високи доходи (7/1000). Освен това момчетата (21/1000) са по-разпространени от момичетата (8/1000). ACCESS Baseline studies, pp. 47–48.

²³⁵ ACCESS Baseline studies, p. 47.

²³⁶ PILP. Top400 a top-down crime prevention strategy in Amsterdam. https://pilp.nu/wp-content/uploads/2023/10/Top400_topdown-crime-prevention-Amsterdam.def.pdf, p. 10. Вж. също ACCESS Baseline, стр. 48.

²³⁷ Scientific research and data centre. 2023. No indications that the Top600 approach leads to less recidivism. <https://www.wodc.nl/actueel/nieuws/2023/11/16/geen-aanwijzingen-dat-top600-aanpak-leidt-tot-minder-recidive>. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 48.

²³⁸ ACCESS Baseline studies, pp. 5, 38.

²³⁹ Кражбите съставляват 38,4% от общата престъпност сред непълнолетните. Главната прокуратура отбелязва, че такива престъпления често включват деца от икономически неблагоприятна среда, макар да не са налични точни данни за връзката между бедността и извършването на престъпления. General Prosecutor's Office of the Slovak Republic, 2024. Report of the Prosecutor General of the Slovak Republic on the Activities of the Prosecution Service and Findings on the State of Legality in the Slovak Republic for 2023, https://www.genpro.gov.sk/fileadmin/Sprava_o_cinnosti/2023/vlastny_material.pdf, p. 51. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 6.

интелектуалните увреждания и налагането на принудителни мерки.²⁴⁰ В *Словакия* гаранциите срещу лишаване от свобода са особено слаби за деца с увреждания:²⁴¹ психиатричното настаняване в институция е допустимо като досъдебна (временна) мярка дори ако детето не представлява непосредствена опасност за себе си или за обкръжението си. Досъдебно психиатрично настаняване в институция може да бъде наложено на дете дори в случаите, в които то не би могло да бъде задържано в досъдебното производство или задържано в психиатрична болница по гражданскоправно разпореждане.

1.3. Добри практики

Макар определени нарушения на правото на недопускане на дискриминация и пропуски в прилагането да продължават да съществуват в шестте изследвани държави от ЕС, няколко обещаващи практики сочат как правосъдните системи биха могли по-добре да защитават правата на децата и да намалят дискриминационното третиране.

Цялостните оценки помагат решенията да се основават на висшия интерес на детето и намаляват риска от дискриминационни или наказателни мерки.²⁴²

➤ В *Нидерландия* индивидуалните оценки на деца, заподозрени или обвинени в извършването на престъпления, се извършват от Съвета за закрила на детето. Тези оценки следват мултидисциплинарен подход с участието на психолози, педагози и социални работници.²⁴³ Оценката се извършва въз основа на подробен въпросник и отчита социалния, емоционалния и образователния контекст на детето. Този модел на сътрудничество се различава от наказателните или строго диагностични подходи и гарантира, че мерките се основават на най-добрия интерес на детето, като по този начин се намалява рискът от дискриминация или ненужно принуждение.

Усилията за подобряване на професионалното обучение също предлагат ценни модели.

➤ В *Нидерландия* в цялата съдебна система се прилага практика, известна като „отражения в огледалото“ или „интервизия“, като част от управлението на качеството, която насърчава съдиите да участват в интердисциплинарни обсъждания с колеги относно вземането на решения от тяхна страна.²⁴⁴ Тези структурирани обмени насърчават самоосъзнатостта, разкриват имплицитни предубеждения и допринасят за по-рефлексивни и справедливи съдебни практики.²⁴⁵

➤ Сходна инициатива в *Белгия* събира специалисти от цялата система на детското правосъдие за обучение, основано на ролеви игри, което позволява на

²⁴⁰ Office of the Public Defender of Rights, 2024. Vulnerable Groups of People in Protective Treatment. Brno: Office of the Public Defender of Rights, https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/10-2023- NZ_ochranna_lecba_vyzkumna_zprava.pdf, p. 10. Вж. също изследователски доклад на Института по криминология и социална превенция, съсредоточен върху рецидивизма сред непълнолетните и основан на чуждестранни проучвания, в който сред рисковите фактори се споменават „значителни психични разстройства“ или „нисък коефициент на интелигентност“. – Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M., 2019. Juveniles in the Process of Disrupted Socialisation. Prague: Institute for Criminology and Social Prevention, <https://www.iksp.cz/storage/169/458-Mladistvi-v-procesu-poruchove-socializace.pdf>, p. 24. Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 5, 38–39.

²⁴¹ The Criminal Code, section 103(1). The placement of protective upbringing in a psychiatric hospital occurred in a case decided by the District Court Žiar nad Hronom rozsudkom on 12/1/2021, case no. 9P/47/2020. See also ACCESS Baseline studies, p. 71

²⁴² Такива оценки обаче могат да се считат за добра практика само когато са истински основани на участие, извършвани заедно с детето, а не вместо детето, и когато са чувствителни към структурните фактори, оформящи обстоятелствата на детето. Прекомерното разчитане на ръководите от експерти рамки крие риск от затвърждаване на патерналистични или индивидуализиращи подходи, особено за децата от маргинализирани групи, които може да са по-уязвими към профилиране или системна дискриминация. Затова осигуряването на диалог с детето и на осведоменост за по-широките социални детерминанти е от съществено значение за предотвратяване на индивидуализирането на структурните неравенства.

²⁴³ The Criminal Procedure Code, section 85 (7). <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2024/dovodova-sprava-k-zakonu-c-40-2024-z-z.html>. Вж. също ACCESS Baseline studies, стр. 5.

²⁴⁴ Кръгла маса за транснационален обмен в рамките на проекта ACCESS, 18–19 март 2025 г.

²⁴⁵ Rechtspraak. 2008. Quality of the judicial system in the Netherlands. <https://www.rechtspraak.nl/binaries/content/assets/rvdr/com/rvdr-com-quality-of-the-judicial-system-in-the-netherlands-en-fr.pdf>, p. 11.

участниците по-добре да разберат различните гледни точки и уязвимости по делата с участието на деца.²⁴⁶ Този метод насърчава съпричастността, подобрява комуникацията и помага на специалистите да реагират по-подходящо на сложните реалности, пред които са изправени децата в правосъдната система.

2. Деца под възрастта на наказателна отговорност

2.1. Международни и европейски правни стандарти

Макар много гаранции, като тези в Директива (ЕС) 2016/800, да се прилагат специално за децата над възрастта на наказателна отговорност, това не означава, че по-малките деца са изключени от закрила. Децата под минималната възраст могат да бъдат подложени на официални производства или мерки, като настаняване в закрити заведения, които на практика са наказателни, но въпреки това не им осигуряват същото ниво на процесуални гаранции, налично в наказателното производство.²⁴⁷

Комитетът по правата на детето подчертава, че на децата под възрастта за наказателна отговорност трябва да се гарантира **същото справедливо и равноправно третиране**, както на децата, достигнали или надхвърлили минималната възраст.²⁴⁸ **Определянето на разумно висока минимална възраст за наказателна отговорност** е само един от аспектите на ефективната система за правосъдие за деца.²⁴⁹ Държавите трябва също така да **разработят подходящи мерки** за деца под тази възрастова граница. Тези деца не трябва да се третират като правонарушители, а да получават подкрепа чрез индивидуализирани услуги и помощ, съобразени с техните нужди, свързани с развитието.²⁵⁰ Фактът, че едно дете все още не е навършило минималната възраст за наказателна отговорност, не трябва да го лишава от гаранциите, предоставени на всички деца, заподозрени, обвинени или за които е установено, че са нарушили наказателния закон.²⁵¹

По същия начин Съветът на Европа потвърждава, че много малките деца или тези, които не разполагат с пълната способност да упражняват правата си самостоятелно, въпреки това са носители на права.²⁵² За да предпазят тези деца от дискриминация и да не бъдат пренебрегнати, държавите-членки

трябва да създадат алтернативни системи за представителство и подкрепа.²⁵³ Накратко, възрастта или способностите на детето никога не следва да бъдат пречка за упражняването на правата му и за закрилата му по закон.

Съдебната практика потвърждава тези стандарти. ЕСПЧ приема, че формалната класификация на производството не може да лишава деца под възрастта на наказателна отговорност от процесуални гаранции, когато са изправени пред сурови мерки, включително лишаване от свобода.²⁵⁴ Европейският комитет по социални права в делото *ICJ срещу Чешката република* също постанови, че децата под възрастта

²⁴⁶ Онлайн семинари на ACCESS за адвокати, 22 и 29 април 2025 г.

²⁴⁷ ICJ. 2021. Recommendations on the Main Principles Governing the Individual Assessment of Children in Conflict with the Law, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2021/12/ENGL-Recommendations-Individual-assessment.pdf>, p. 19.

²⁴⁸ CRC Committee, GC No. 10, para. 33.

²⁴⁹ CRC Committee, GC No. 24, para. 23.

²⁵⁰ Пак там.

²⁵¹ ICJ. 2021. Recommendations on the Main Principles Governing the Individual Assessment of Children in Conflict with the Law, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2021/12/ENGL-Recommendations-Individual-assessment.pdf>, p. 19.

²⁵² Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section D, para. 44.

²⁵³ Guidelines on child-friendly justice, 2010. IV, Section D, para. 44.

²⁵⁴ Blokhin срещу Русия, ЕСПЧ, жалба № 47152/06, решение на Голямата камера от 23 март 2016 г., параграфи 175–176.

за наказателна отговорност трябва да се ползват от адекватна защита, независимо дали производството е формално гражданско или наказателно, и че защитните цели не могат да оправдават по-слаби процесуални гаранции.²⁵⁵ Решението потвърди, че защитата не трябва да бъде за сметка на процесуалната справедливост, дори и за най-малките деца.²⁵⁸²⁵⁶

2.2. Нарушения на правните стандарти и пропуски в прилагането им

В шестте анализирани държави от ЕС децата под възрастта на наказателна отговорност често попадат в правен сив сектор: властите могат да им налагат принудителни мерки, без да им се предоставят процесуални гаранции, от които се ползват по-големите деца или възрастните. Нормативната уредба в областта на семейното право, първоначално създадена с цел да предлага подкрепа и защита, често се използва за налагане на наказателни последствия върху тези деца. При това подобни мерки често не разполагат с гаранциите за справедлив процес, предвидени в наказателното производство.

В *Чехия* деца под минималната възраст за наказателна отговорност могат да бъдат настанявани в психиатрични болници въз основа на разпореждания за защитно лечение, въпреки че процедурните гаранции, особено по отношение на продължителността на такова настаняване, са значително по-слаби от изискваните в наказателното право (вж. глава II, раздел 3.2).²⁵⁷ Временните мерки могат да поставят децата в институционална грижа без адекватна защита на личния живот,²⁶⁰²⁵⁸ задължително правно представителство,²⁶¹²⁵⁹ или доказателствената тежест, необходима за установяване на вината. Парадоксално, тези интервенции могат да доведат до последици, по-тежки от наказателна присъда – децата могат да останат в институции по-дълго от възрастни, осъдени за същото престъпление, въз основа на патерналистичното оправдание, че се „защитава тяхното развитие“.²⁶²²⁶⁰

Сходни проблеми съществуват в *Словакия*, където „защитно възпитание“ се налага чрез гражданско, а не наказателно производство, което предполага по-нисък праг на процесуална защита. Дете под 14-годишна възраст може да бъде настанено в институция в психиатрична болница, без да отговаря на правните критерии за „защитно лечение“, като например да представлява опасност за други.²⁶¹ Дори когато са лишени от свобода, на тези деца не се гарантира задължително правно представителство по време на полицейските разпити.²⁶² Макар теоретично да е възможно детето да си осигури адвокат, самостоятелно или чрез семейството си, това е крайно невероятно за децата, живеещи в бедност или изправени пред социално изключване, което създава допълнителна дискриминационна пречка пред тяхната закрила.

В *България* децата под 14-годишна възраст не носят наказателна отговорност, но въпреки това могат да бъдат подложени на корективни мерки, като настаняване във възпитателни училища интернати или социално-педагогически интернати (вж.

²⁵⁵ International Commission of Jurists (ICJ) v. the Czech Republic, Decision of the European Committee of Social Rights on the merits, Complaint no. 148/2017, 20 October 2020, para. 85.

²⁵⁶ ICJ. 2021. The Czech Republic: ICJ and Forum for Human Rights celebrate landmark European Committee decision upholding procedural rights for children. <https://www.icj.org/czech-republic-icj-and-forum-for-human-rights-celebrate-landmark-european-committee-decision-upholding-procedural-rights-for-children/>.

²⁵⁷ Juvenile Justice Act, section 95a (2) and (4). Вж. също ACCESS Baseline studies, pp. 7, 33.

²⁵⁸ Act No. 99/1963 Coll. Civil Procedure Code, section 116 (2). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 38.

²⁵⁹ Act No. 292/2013 Coll., on Special Court Proceedings, section 469 (1). Вж. също ACCESS Baseline studies, p. 37–38.

²⁶⁰ ACCESS Baseline studies, pp. 7, 30.

²⁶¹ ACCESS Baseline studies, pp. 5, 70.

²⁶² Пак там, p. 67.

глава II, раздел 3.2). Тъй като това не са наказателни производства, децата са изключени от гаранциите, гарантирани по Директива (ЕС) 2016/800.²⁶³ В резултат на това по-малките деца стават уязвими към принудителни мерки без подходящи правни гаранции.

2.3. Добри практики

Някои юрисдикции предприемат мерки за разширяване на процесуалните гаранции за деца под възрастта на наказателна отговорност, като по този начин запълват пропуските, които оставят най-малките деца без адекватна защита.

Осигуряването на **правна помощ за всички деца, независимо от възрастта**, е от централно значение за защитата на правата им по време на полицейския разпит и на други производства.

➤ В *Нидерландия* се обмисля законодателно предложение, което да гарантира правна помощ за всички деца, разпитвани от полицията, включително за тези под възрастта на наказателна отговорност.²⁶⁴ В Словакия Главният прокурор е отправил искане за разяснение до Върховния съд относно задължението за предоставяне на правна помощ на заподозрени и обвиняеми, включително на деца под възрастта на наказателна отговорност.²⁶⁵ Макар решението на Върховния съд все още да предстои, това развитие представлява положително признаване на правата на децата, особено на тези, които понастоящем са изключени от правните защити.

В *Чехия*, след решението по делото *ICJ срещу Чехия* (2017 г.) на Европейския комитет по социални права,²⁶⁶ през 2024 г. бе приета законодателна реформа,²⁶⁷ която разшири правото на задължителна правна помощ към децата под възрастта на наказателна отговорност. Реформата вече гарантира, че на децата се предоставя правна помощ от първия контакт с правоприлагащите органи в качеството на заподозрян в извършването на противоправно деяние.²⁶⁸

---

²⁶³ ACCESS Baseline studies, p. 27. The Criminal Procedure Code, section 85 (7).

²⁶⁴ Draft Legislation on Strengthening Legal Aid in Criminal Proceedings (Versterking rechtsbijstand in het strafproces), <https://wetgevingskalender.overheid.nl/Regeling/WGK026222> ; от обсъжданията по време на онлайн семинара за прокурори и служители на правоприлагащите органи. Проведен на 10 юни 2025 г. Вж. също: Act of 25 February 2026 Establishing the New Code of Criminal Procedure (Wetboek van

²⁶⁵ От проведените дискусии по време на онлайн семинара за прокурори и служители на правоприлагащите органи. Проведен на 10 юни 2025 г.

²⁶⁶ International Commission of Jurists (ICJ) v. the Czech Republic, Decision of the European Committee of Social Rights on the merits, Complaint no. 148/2017, 20 October 2020.

²⁶⁷ Act No. 165/2024 Sb.

²⁶⁸ Juvenile Justice Act, section 89c (1).

Членове на Комисията

Април 2026 г.

Председател:

Проф. Карлос Айала, Венецуела

Заместник-председатели:

Съдия Радмила Драгичевич-Дичич, Сърбия
Съдия

сър Николас Браца, Обединеното кралство

Изпълнителен комитет:

(Председател) Г-жа Roberta Clarke,
Барбадос

Г-жа Nahla Haidar El Addal, Ливан

Г-н Mazen Darwish, Сирия

Съдия Qinisile Mabuza, Есватини

Г-жа Mikiko Otani, Япония

Проф. Marco Sassoli, Италия/Швейцария

Г-н Wilder Tayler, Уругвай

Други членове на Комисията:

Африка

Съдия Azhar Cachalia, Африка

Съдия Moses Chinhengo, Африка Г-жа

Jamesina King, Африка

Съдия Charles Mkandawire, Африка Съдия

Aruna Narain, Африка

Съдия Lillian Tibatemwa-Ekirikubinza, Африка

Съдия Sanji Monageng, Африка

Съдия Willy Mutunga, Африка

Г-н Lawrence Mute, Африка

Азия и Европа

Съдия Ajit Prakash Shah, Азия Съдия

Kalyan Shrestha, Азия

Г-жа Ambiga Sreenevasan, Азия

Г-жа Imrana Jalal, Азия

Г-жа Miyeon Kim, Азия

Проф. Kyong-Wahn Ahn, Азия

Съдия Adolfo Azcuna, Азия

Д-р Elizabeth Biok, Азия

Г-жа Hina Jilani, Азия

Г-жа Chinara Aidarbekova, Европа

Съдия Martine Comte, Европа

Г-жа Gulnora Ishankhanova, Европа

Г-жа Asne Julsrud, Европа

Съдия Egbert Myjer, Европа

Д-р Jarna Petman, Европа

Съдия Stefan Trechsel, Европа

Проф. Fionnuala Ni Aolain, Европа

Г-жа Patricia Schulz, Европа

Г-жа Anne Ramberg, Европа

Професор Laurence Burgogue-Larsen, Европа

МЕНА

Г-жа Hadeel Abdel

Aziz, МЕНА

Г-н Marzen Darwish, МЕНА

Г-н Gamal Eid, МЕНА

Съдия Kalthoum Kennou, МЕНА

Съдия Fatsah Ouguerouz,

МЕНА

Г-н Michael Sfard, МЕНА

Съдия Marwan Tashani,

МЕНА

Г-жа Mona Rishmawi,

МЕНА

Америка

Г-н Reed Brody, Америка

Г-жа Catalina Botero, Америка

Проф. José Luis Caballero Ochoa,

Америка

Проф. Juan Mendez, Америка

Проф. Mónica Pinto, Америка

Проф. Victor Rodriguez Rescia,

Америка

Г-н Alejandro Salinas Rivera,

Америка

Проф. Rodrigo Uprimny Yepes,

Америка

Г-жа Claudia Paz y Paz,

Америка

Г-жа Roberta Clarke,

Америка Г-жа Beth Van

Schaack, Америка

Г-н Eduardo Ferrer MacGregor, Америка

P.O. Box 1740
Rue des Bains 3
CH 1211 Geneva
1 Switzerland
t: +41 22 979 38 00
t: +41 22 979 38 01